

**BEVEZETÉS. IFJÚSÁG '81.
ÉLETÚT-ELKÉPZELÉSEK,
MINDENNAPI KULTÚRÁK, JÖVŐKÉPEK
2. KÖT. ÉLETRAJZI PORTRÉK
(Werner Fuchs)**

**JUGEND '81 LEBENSENTWÜRFE ALLTAGSKULTUREN
ZUKUNFTSBILDER. (ALAPVETŐ TANULMÁNYOK: ARTHUR FISCHER,
DR. RUTH CH. FISHER, PROF. DR. WERNER FUCHS, DR. JÜRGEN
ZINNCKER. SZERKESZTETTE: DR. JÜRGEN ZINNECKER). HAMBURG,
JUGENDWERK DEUTSCHE SCHELL, 1-3**

A reprezentatív vizsgálatban 1077 fiatalot kérdeztek meg. Most 7 fiatal életrajzi portréját mutatjuk be. Ehhez szükséges némi magyarázat.

A Christiane F.-ről szóló könyv és film – gondoljon róla bárki bármit – több embert készített arra, hogy a fiatalok mai problémáival szembenézzon, mint három reprezentatív vizsgálat a drogfogyasztásról. Valószínűleg nem csak arról van szó, hogy a legtöbb ember általában nem szívesen bajlódik a táblázatokkal és nem sokat ért meg nagyobb közösség adataiból kiszámított átlagokból és százalékokból, vagy hogy nincs gyakorlata nagy vizsgálatok eredményeinek elfogadásában és szelektálásában.

Nagy valószínűséggel gondolkodásmódbeli problémáról van inkább szó, a társadalmi és emberi valóság értelmezéséről: az életrajzi megközelítés leképezi a valóságot megélt és cselekvő individuumban létrejövő feltételek, tapasztalatok és intenciók közötti kapcsolatokat, pontosan úgy, ahogy mi mindannyian eligazodunk a mindennapok világában. Az életrajzi megközelítés – a részletekbe menő minden pontosság és érdeklődés mellett – hasonló a mindennapok énközpontú és cselekvéseméleti gondolkodásmódjára. Ezzel szemben a nagy kvantitatív vizsgálatok gondolkodásmódja elhagyja a mindennapi interakciók tartalmi összefüggéseit. Legtöbbünknek az életben nincs szükségünk emberek nagyobb közösségeiről kialakított átlagokra, százalékszámokra, trendekre és tendenciákra.

Más emberekkel – esetünkben fiatalokkal – folytatott valóságos interakciókban nem sok hasznát vesszük a fiatalokkal vagy egyes csoportjaikkal kapcsolatos információknak. Ha a szülők vitába keverednek gyermekükkel azért, mert ő – a szülők megítélése szerint túl korán – el akar költözni a szülői házból, nem segítenek az 1077 megkérdezett fiatal vizsgálatának ide vonatkozó eredményei. Ha egy tanár nem tud szakszerű és érzelmileg kiegyensúlyozott kapcsolatot teremteni osztályával, nem segí-

tenek neki az átlagszámok és a százalékok. Ezt a problémát neki magának kell olyan feltételek között megoldania, melyeket a legjobban ismer. Tehát a nagy kvantitatív vizsgálatokra egy olyan gondolkodásmód jellemző, amely nem mindennapi és az egyes embertől elvonatkoztatott feltételek, erők és intenciók absztrakciójában inkább az adminisztratív gondolkodásmódra hasonlít. Valóban: éppen azok az intézmények és személyek érdeklődnek különösen a nagy kvantitatív vizsgálatok eredményei iránt, akik emberek nagy számát igazgatják, illetve befolyásolni szeretnék. Ezek a politikusok, a pártok toborzórészlegei, olyan vállalkozások, szervezetek, tervezési hatóságok és intézmények, amelyek világnézeteket akarnak terjeszteni.

De valószínűleg az élettrajzi megközelítési mód sem mentes az adminisztratív gondolkodásmódtól. A népszámlálók, az államférfiak és a reklámügynökségek is átvették már az egyének sokaságát átfogó szemléletmódunkat. Valószínűleg egy fiatal egyéni életmódjának individuális kialakításáról is leolvasható, mi abban „tipikus” vagy „atipikus”, mi a „normális” és „átlagosan elterjedt”, vagy mi a „kisebbségi”. Bizonyos mindennapi szituációkban mi egyes emberek is észrevesszük az átlagokat és az általános gyakoriságokat. Az emberek mindennapi gyakorlatában elterjedt az a szokás, hogy a tapasztalatokat, véleményeket és cselekvéseket ne önmagukban lássuk, hanem úgy, mintha azok egy elképzelt skálán mozognának, amely segít nekünk megkülönböztetni a „normálist” az „eltérőtől”, az „elfogadhatót” a „nem tipikustól”.

Az interjúk készítőinek azt javasoljuk, hogy a meginterjúvált fiatal fogadják el saját, egyedi életkörülményeivel, saját történetével és saját jövőjével együtt, és ne kezeljék az általános mértékek egy „esetének”. A következő szövegek jó példák arra, mit lehet megtudni egy fiatallal folytatott intenzív beszélgetésből, ha sikerül az adminisztratív gondolkodást háttérbe szorítani, amely igyekszik az emberek tömegeiről alkotott általános kijelentések egy „esetének” tekinteni az interjúalanyt.

A következő szövegek arra is jók, hogy ne elégedjünk meg egy ifjúsági vizsgálat kutatási jelentésének elolvasásával abban a hitben, hogy most már mindent tudunk a fiatalokról. Ebben az esetben nagy ifjúságkutatási vizsgálatok veszélyes hatásával lehet számolni: a kutatási jelentések elolvasása után azt hihetjük, hogy kellő információval rendelkezünk az ifjúságról, ahelyett hogy valóságos kapcsolatba kerülnénk a fiatalokkal és a velük folytatott „párbeszéd” során formálódna az állásfoglalásunk. Sarkítva fogalmazva: a fiatalokkal kapcsolatos vizsgálatok és jelentések elolvasása nem helyettesíti a kapcsolatteremtést, a velük folytatott valós beszélgetéseket.

A nagy vizsgálatok titkos pótlékjellege egyébként ennek a vizsgálatnak a kutatási jelentésében is tetten érhető, ha az egyes megszövegezésekre figyelünk. Az 1. kötet számos helyén ez áll: „Megkérdeztük a fiatalokat...”. Valóságban azonban nem mi kérdeztünk, hanem az interjúkészítők. A kérdőív, az interjúkészítő, a lebonyolító szervezet és a számítógép által közvetített „interakció” a fiatalokkal rendkívül mesterséges és távol áll egy, a jelentéstevő és az 1077 fiatal között lezajlott valóságos beszélgetéstől. Mi is

beleestünk tehát a valóságos párbeszédet helyettesítő pótlék csapdájába, amely a nagy ifjúságvizsgálatoknál jelentkezik.¹

Itt most nem arról van szó, hogy ne hagyatkozzunk csak indirekt, mesterségesen keletkezett tapasztalatokra, hanem arról, hogy ismerjük meg valóságos fiatalokat a különböző „szcenáriókból” és élethelyzetekből – a társadalomtudományi kutatás alapos megismerésén túl. A dolgok megfelelő megismerésének problémájáról is szó van: számos megfontolás, credmény és utalás – még ebben a vizsgálatban is – arra enged következtetni, hogy az ifjúkor egy olyan életszakasszá válik, amelyben individuális és egyedi megoldásokra van igény és kísérlet. Az ifjúkor életrajzi jellegűvé vált, amely alatt egy egyénileg kialakított és gyakorolt életvezetést értünk. Ez az életszakasz egyre nyitottabb és éppen ezért a személyes megoldásokra módot adó cselekvési térré válik.

Ahogy az életrajzi gondolkodás és az egyén életének megélése – a felelőséggel felruházott egyén cselekvése, a személyes életút kialakítása – az elmúlt kétszáz évben felülről lefelé haladva érvényre jutott a társadalom rétegeiben, miközben a dolgozók széles rétegeit is elérte, úgy hatja át most az ifjúkort az életvezetés individualizálódó folyamata és az ezt kísérő eszmék (hasonlóan, ahogy számos nő kezdi életvezetését és életútját meghatározni).

A szociológiában kezdetektől fogva létezett a valóságos folyamatokhoz kötődő életrajzi módszer alkalmazása. Már Thomas és Znaniecki klasszikus vizsgálatában („The Polish Peasant in Europe and America” 1919-1922) messzemenően figyelembe vették az individualizálódás előrehaladását és az egyén hozzájárulását a társadalmi összefüggésekhez a monografikus megoldás indokaként. Kézenfekvő, hogy ennek a módszernek az újbóli alkalmazását az utóbbi években, különösen a minőségi kutatási módszerek szerepének növekedését a társadalom egyes részeiben (munkások, nők, fiatalok, „peremcsoportok”) lezajló individualizálódásra történő reflektálásként értelmezzük.

Azok között a feltételek között, melyekben a fiatalok egyre erőteljesebben részt vállalnak saját életrajzuk alakításában és megpróbálnak sajátosan definiált életutakat be-

¹ A fiatalok kritikus véleménye a reprezentatív vizsgálatról („És mi nem tetszett neked olyan nagyon?” lásd 23.3 táblázat ennek a kutatási jelentésnek a 3. kötetében)

Ennél a kérdésnél több válaszlehetőség volt. Az adatok százalékot fejeznek ki.

Nincs lehetőség differenciált válaszokra,	
Pontatlan/felületes/egyoldalú/túl általános.	27
Egyes kérdések értelmetlenek/felületesek.	10
Túl intim/direkt kérdések.	9
Az egyes szövegek idióták/értelmetlenek/érthetetlenek.	7
Visszaéléstől való félelem.	4
A lekérdezés hosszú/túl sok kérdés, túl sok téma.	11
Egyéb kritikus vélemények.	15
Nekem minden tetszett.	13
Nincs vélemény.	24

N=1077

járni, korlátokba ütköznek a nagy kvantitatív vizsgálatokból nyerhető információk. Hogy a képben maradjunk, amelyet fentebb a fixpontokhoz kapcsolódó bevezetőben megrajzoltunk (C.1): a színpadon színészek és együttesek játszanak egymás mellett különböző forgatókönyvek szerint, amelyek közül egyre többet saját maguk írtak meg.

Amíg mind a minőségi, mind a mennyiségi elővizsgálatban utalások egész sorát kaptuk arra vonatkozóan, hogy a fiatalok saját helyzetüket és jövőendő életrajzukat sokrétű, egymás mellett létező dimenzióként értelmezik és írják le (lásd „a személyes fordulópontok”, C.1.: válaszok a „Miről veszi észre az ember tulajdonképpen, hogy idősebb lett?” nyitott kérdésre.) De a reprezentatív vizsgálat kiértékelése is kimutatta, hogy az összefüggések ritkán egyértelműek. Ez érvényes az ellenkultúrákra alapozott életút-tervezetre, amelyet konzekvensen egyáltalán nem él meg mindenki. Ez érvényes a kontrasztcsoportokra az egyes fixpontoknál, amelyek ugyan újra és újra nagyszámú összefüggéseket eredményeztek (katonai szolgálat megtagadása, házasság stb.), de soha nem voltak teljesen átütő erejűek.

Az alábbiakban közreadjuk az útmutatásokat és javaslatokat, melyeket az interjú készítőik kézhez kaptak 1981 áprilisa után (a technikai és szervezési megállapodások kivételével). Az akkor közreadott útmutatások és ösztönzések érthetővé teszik az olvasó számára, hogy hogyan, miért és milyen célból készültek a fiatalokkal az életrajzi portrék.

ÚTMUTATÁSOK ÉS JAVASLATOK AZ ÉLETRAJZI PORTRÉKHOZ

Kiválasztás:

Az idő rövidege és a megkérdezettek alacsony száma miatt a kiválasztásnak csak egy kritériuma lehet: az, hogy a megkérdezendő fiatal „elérhető” legyen az interjúkészítő számára. Szükséges még egy megfelelő bizalmi viszony és a fiatal hajlandósága az együttműködésre. Egyébként még arra kell ügyelni, hogy a 6-10 közötti esettanulmány között néhány lány is szerepeljen.

A kiválasztott személyekkel folytatott interjúk száma:

Egyéenként legalább három, legkevesebb hetenkénti intervallumban.

Az interjú indoklása:

„A Shell évek óta finanszírozza az NSZK fiatalok körében végzett reprezentatív vizsgálatok (megmagyarázni!) költségeit. Ennek ellenére nem gyakorol befolyást a kérdésekre és a vizsgálat menetére. Az 1981. évi ifjúsági vizsgálat tartalmát és célját független kutatók határozták meg. Ebben az évben az ifjúsági vizsgálat nemcsak a fiatalok sokaságát átfogó táblázatokból áll, hanem az egyes fiatalokat is bemutatja egyedi élethelyzetükben...”

Előírások:

A fiatal beleegyezése után az interjúkészítő átad neki egy írásos kötelezvényt, hogy a kazettákat és az egyéb anyagokat csak az 1981. évi ifjúságkutatásban fogják felhasználni (nem adják tovább). Az elején tisztázni kell azt is, hogy a fiatal neve alatt szerepeljen-e a későbbi szöveg vagy nem. A második esetben meg kell találni a módot minden információ titkosítására, hogy az anonimitás garantált legyen, de a lehető legkevesebb információ vesszen el. 18 évesnél fiatalabbak esetén szülői beleegyezés is kell (ügyelni kell arra, hogy ez ne vezessen információkorlátozásra és ellenőrzésre).

Tájékoztatni kell a fiatalt egyébként arról, hogy a teljes vizsgálati anyagot megkapja tiszteletpéldányként a megjelenés után.

Az interjú célja:

Egy olyan szöveget kell létrehozni, amelyben a fiatal saját értékelésében elmesélve összeáll egy kép a mostani élethelyzetéről, az eddigi életútjáról és életének jövőbeli alakulásáról kialakított elképzeléseiről.

Az interjúkészítő tennivalói az interjú során:

Az interjúkészítő nem szólhat egy szót sem, nem tehet semmilyen gesztust elítélően, moralizálva, felvilágosító szándékkal, társadalomkritikai tartalommal, pszichológiai értelemben stb. Ez nem azt jelenti, hogy nem tartja kezében az irányítást, vagy más módon „passzívan” viselkedik: a fiatal saját élettapasztalatából, saját észrevételeiből és a megadott témákból kiindulva szembesíti a fiatalt más életrajzi megoldásokkal (anélkül, hogy ezeket normatíve alkalmazná, csak mint felszólítást, hogy az egyéni megoldási szándékok a másikkal legyenek összehasonlítva). Az interjúkészítő úgy kérdezen, mint egy egyszerre kíváncsi és tapintatosan elfogadó ismerős/barát.

„Szakaszok”:

A három és több interjú három „szakaszban” valósuljon meg, anélkül, hogy ezek között éles határok lennének. Az első szakaszban kapjon a fiatal tág lehetőséget az elbeszélésben önmaga bemutatására (a már létező ismeretség elmélyítése). A második fázisban azután az interjúkészítő már irányítja is a beszélgetést, mégpedig bizonyos témákra rákérdezve (ha még addig ezekről nem volt szó).

Témakörök:

Fixpontok:

A reprezentatív vizsgálatban az életutak döntési helyzeteinek egy egész sorozata standardizálva mint „életrajzi fixpontok” fordulnak elő, amelyek vonatkoznak valamennyi fiatalra, vagy amivel ők mindnyájan szembesülnek. A reprezentatív vizsgálatban megkérdezik a fiatalokat arról, hogy elérték-e már egy fixpontot és az hány éves korukban fordult elő. Ha ilyen fixpontot (még) nem értek el, akkor válaszolniuk kell arra, hogy

előreláthatólag mikor jutnak el oda, vagy ezt a fixpontot egyáltalán el akarják-e vagy el tudják-e érni. Ily módon információkat kapunk arról, hogy a fiatal véleménye szerint a gyermekkorból a felnőttkorba vezető úton milyen státuszban (Statuspassage) érzi magát, illetve hogy milyen időbeli és tartalmi perspektívák sejlének fel előtte a jövőre nézve. E téma iránti érdeklődés vonatkozik az életrajzi interjúkra is.

A státuszútvonal (Statuspassage) fogalmán itt nem azt a normatív asszociációt értjük, amely sok társadalomtudományi szövegben előfordul, vagyis a fiatal összehasonlítását a felnőtt státuszba való sikeres átmenet kigondolt vagy empirikusan megtalált normájával. Ellenkezőleg: minden életrajzi megoldást elfogadunk anélkül, hogy összevetnénk a normális vagy kívánt formákkal. A cél a fiataloknál tapasztalható tényleges életrajzi megoldási kísérletek leírása, függetlenül attól, hogy ezek a kísérletek milyenek.

Az életrajzi interjúkban a fixpontokat nem kell lekérdezni ugyanabban a megfogalmazásban vagy egy meghatározott sorrendben. Ezek itt nem ösztönzések a válaszadásra, hanem alkalmat adnak az emlékezésre, elmesélésre, a jövőt illető fantáziálásra. Lényeg az, hogy mindegyik forduljon elő a beszélgetés során.

Fixpontok:

Önállósodások:

- Az ember maga szabja meg, hogy mi a véleménye az egyházzal és a vallásról.
- Saját kezdeményezésre nyaralni menni.
- Jogosítványt szerezni.
- Első saját autót vezetni.
- Jönni, menni, amikor az ember akar.
- Elköltözni a szülői házból (a szülőktől függetlenül lakni).

Társadalmi kompetenciák és magabiztosság:

- Olyannak lenni, akinek nem áll mindig valaki a háta mögött.
- Nyugodtan és lazán viszonyulni önmagához és a világhoz.
- (fiúknak) Tudni, hogy milyenek tulajdonképpen a lányok/asszonyok.
- (lányoknak) Tudni, hogy milyenek tulajdonképpen a fiúk/férfiak.
- Magam meghatározni, hogy néztek ki.
- Jó kapcsolatteremtő képességgel rendelkezni.
- A legtöbb ember magázódjon velem.
- A fiatalok felnőttnek nézzenek.
- Tudni, hogyan kell enni elegánsan egy exkluzív étteremben.
- Politikai témákról jól tudni társalogni.
- Testileg teljesen kifejlődni.
- Tánckurzusra járni.
- Emberek csoportja előtt nyilvánosan beszélni.

Életrak

Szerelem és házasság:

- Először nagyon szerelmesnek lenni.
- (fiúknak) Lányokkal saját szexuális tapasztalatra szert tenni.
- (lányoknak) Fiúkkal saját szexuális tapasztalatra szert tenni.
- Megházasodni.
- Először apának/anyának lenni.
- Jól tudni gondoskodni egy gyerekről.
- Háziasszonynak/háziembernek lenni.
- Egészen a családnak élni.

Munka és állam:

- Éves jövedelemadó-bevallást önállóan elkészíteni.
- Befejezni a szakmai képzést.
- Önállóan pályázatot írni (iskolai, egyetemi, munkahelyi felvételhez)
- Először választani.
- (fiúknak) Bevonulni a hadseregbe/megtagadni a katonai szolgálatot.
- Az előjáróval (főnökkel) szemben a saját álláspontomat megvédeni.
- Munkanélkülinek lenni.
- Az üzemet/a gazdaságot/a praxist/a birtokot a szülőktől átvenni.
- Nyugdíjba menni.

Pénz és vagyon:

- Saját takarékkönyvvvel rendelkezni.
- Nagyobb beszerzéseket egyedül elhatározni és lebonyolítani.
- Elég pénzt keresni ahhoz, hogy magamról gondoskodjak.
- Önállóan életbiztosítást kötni.
- Saját házat birtokolni.

Csúcspontok:

- A boldogság csúcsára jutni.
- A legtöbb pénzzel rendelkezni az életben.
- Szellemileg csúcsmódban lenni.
- A fizikai teljesítőképesség csúcsára jutni.
- Meghalni.

Eddigi életvezetés és élettapasztalat:

Az információ arról, hogy a fiatal milyen fixpontokat tudhat már maga mögött, nem ad elegendő képet az eddigi életútjáról és élettapasztalatáról. A fixpontokkal kapcsolatos elbeszélések és emlékezések kitágításához néhány „életútmozzanatot” kell megkérdezni:

- A lakhelyek története/költözések/lakókörnyezetek és lakóhelyek.
- A test története (evés, ivás, sport, testsúly, dohányzás, alkohol, kábítószer, testi erő, kondíció, férfias, illetve nőies testalkat kialakulása stb.).

- A barátok, a játéktársak, a haverok stb. története.
- Az iskolalátogatások és a szakmai képzés története.
- Munkatapasztalatok története.
- A pénz és a felette való rendelkezés története (zsebpénz, mellékkeresetek, munkavállalás, állami támogatás, „hazaadni a pénzt”, bér és kereset stb.)
- A szülőkhöz és a testvérekhez fűződő kapcsolatok története (a szülők szakmai és társadalmi helyzete, röviden/nevelési módszerek eddig/konfliktusok és együttthatók/mit csinálnak a testvérek? stb.)

Gyűjtemények/Képességek:

Sok fiatal gyűjt dolgokat (lemezek, könyvek, poszterek, érmék, bélyegek, söröskupakok, fotók, újságok stb.) Ha van ilyesmi, akkor ez egy későbbi interjú témája lesz. Sok fiatal bizonyos területeken tehetséget mutat és vitte már valamire (sport, zenélés, zenehallgatás, autómodellezés, kötés, modellkedés stb.) A képességeknek ilyen területei – amennyiben vannak – szintén a beszélgetés tárgyát képezik.

Saját szoba:

Ha van: a saját szoba berendezése, kialakítása, használati lehetőségek (pl. hangos zene stb.) szintén szoba kerülnek.

Régebbi fotók:

Ha elérhető, a fotóalbumot (a fotósdobozt) közösen át kell nézni, hogy ebből életrajzi reflexiók támadhassanak.

Fotódokumentáció lehetőségei:

A saját szoba/képek a gyűjteményekről és a speciális területekről/egy átlagos nap lefolyása stb.

További anyag:

Rajzok, naplókivonatok, poszter – ami már évek óta a falon lóg –, fotók, hogy néztem ki, amikor még fiatalabb voltam, a legszebb fotó rólam, egy sikeres dolgozat, egy olvasói levél, versek, levélbarátságok, fotó: szívesen nézek így ki, fotó: ezek a barátaim, kép: ilyen szeretnék egyszer lenni stb.

A beszéd rekonstrukciója vagy egy én-szöveg konstrukciója?

A dokumentarista módszer az újságírásban, a társadalomkritikai irodalomban és a társadalomtudományokban is megnyilvánul abban, hogy a megkérdezett és az interjúkészítő közötti interakciót közvetítse az olvasónak, az is dokumentál tehát, hogyan alakult a beszélgetés témája és hogyan folyt le.

Ilyen szövegeket gyakran megerőltető olvasni. Ezentúl: az interakció fontos feltételeit (utalás az atmoszférára, a nem verbális kommunikáció, a beszélgetés ökológiája stb.) azonban nehezen vagy egyáltalán nem lehet továbbítani az olvasónak. A kérdés-

felelet játék dokumentációja is tud az írott nyelvben az olvasóban egészen más befogadást eredményezni, mint ami a meghallgatáskor lehetséges.

Ezért azt javaslom, hogy ne dokumentáljuk a kérdéseket és az interjúkészítő iniciatíváit, hanem készítsünk egy én-szöveget a megkérdezetről. Ez azt jelenti, hogy az előcsalogatott beszélgetésanyagot úgy fogjuk fel, mintha azt az saját gondolatai születték volna, csoportosítsuk/igazítsuk azt át önmagából kiindulva.

Azért nem zárható ki egy kérdés-válasz jelenet dokumentációja sem. Talán olyan kérdéseknél, amelyek nagyon messzire visznek/interpretálnak/felszínre hoznak (az interjúkészítő kérdező stílusának dokumentálásához a beszámolóban).

EREDETI HANG VAGY AZ ÍROTT NYELV REKONSTRUKCIÓJA?

A dokumentarista módszer a beszélt nyelv visszaadásán alapszik. A beszélt nyelvet olvasva gyakran különösnek találjuk, nem érthetőnek, vagy más értelemben értve, mintha hallottuk volna. A beszélt nyelv gesztusai, modulációja, kiejtés az írott nyelvben nem vagy csak nagyon rosszul ismerhetők fel. Ezen kívül ritkán igazodik az írásbeli kommunikáció mindennapi normáihoz. Ezáltal könnyen azt a benyomást kelti, mintha hiányok lennének a nyelvhasználatban és a kifejezés pontosságában.

Ezért hajlok arra, hogy a beszélt nyelvben gyakori „óh” megnyilvánulást utólag kvázi irodalmivá alakítsuk (Minta: *J. Zinnecker* 1980), írott nyelvet találjunk ki a beszélthez (úgy, mintha a megkérdezett nem elmondta, hanem leírta volna).

A fordítás az írott nyelvre szokatlan feladat éppen azért, mert irodalmi-újságírói tapasztalatot előfeltételez, amellyel mi többé-kevésbé nem rendelkezünk. Mégis sikeresebbnek tűnik nekem a kísérlet, mint a beszéd sivár/kényszerű visszaadása írásban.

Hogy milyen volt a megkérdezett beszédmódja az interjú során, visszacseng a fülünkben a kazetták visszahallgatásakor: gyors/habozó/akadozó/kifejező/változó hangszíntű/tájszólásban beszélt/tájszólási elemekkel tarkított/köznyelvi/nyelvtanilag pedáns/rövid tömondatokban beszélt/beszűkült/halk/határozott/váltakozó hanglejtésű/jellegzetes fordulatokkal és nyelvtani megoldásokkal (pl. minden mondat végén „és akkor...”).

Egyébként a beszédmód témák, szituációk stb. szerint váltakozhatott. Ezt vissza lehet adni a konstruált nyelvben.

Néhány példa:

Expresszív kifejezések (Istenem, Istenem, óh, hm stb.) beiktatása, de lehetőleg csak néhányat. Ezek fárasztják az olvasót.

Egyes mondatok nyelvtanilag pontatlanok lehetnek, de mégis kifejezőek. Befejezetlenek maradhatnak, megszakadhatnak, hibás a szerkezetük (pl. „Noha ő, igen...”, vagy: „Nem hiszem, hogy az azt tette.”) Ezt a stilisztikai eszközt sem használjuk gyakran.

Tájjellegű színezet lehetséges: „tuggya”, „tudhassa” stb. Elég, ha csak utalás történik, hogy a megkérdezett beszédén érződött a tájszólás.

Az írásjeleknek fontos szerepük van. Meghatározzák az írott nyelv dinamikáját (pl. vesszők helyett pontok feszessé és összefogottá teszik a szöveget, erőteljesebben hatnak, mint a mellérendelt szerkezetek). A közbeékelésekkel megszakított gondolatmenet nagyobb hangsúlyt kap a folytatás révén.

Szavak és mondatrészek ismétlése csak a nyelvtani dolgozatban helytelen, itt nem, ha egy akadozó, lendületet vevő elbeszélőformát próbál visszaadni.

A megkérdezett önábrázolásának átfordítása:

Az interjúalanyok nagyon különbözőképpen mutathatják be magukat az interjú során.

Példák:

- Történet egyes szám első személyben (események, társadalmi környezetek a központban álló cselekvő énhez kapcsolva).
- Beszámoló a szocializációról (események, társadalmi környezetek és fejlődések olyan tényezőként szerepelnek, amelyek engem alakítottak/befolyásoltak).
- Jelenetek elmesélése (az egyén beszámol a környezetéről, amelyben élt és él, mit tudott ott csinálni és mit nem, de nincs szó a belső fejlődésről, a személyiség történetéről).
- Tematikus történet (az egyén minden eseményt, cselekvést és környezetet egy központnak beállított eseményből/feltételből stb. vezet le, amely színesíti az ő világának maradék részét).
- A személyiség megtalálásának története (az egyén, aki megtalálta önmagát, elmeséli a megelőző keresési kísérleteket).

Az egyén önábrázolásának ilyen alapvető struktúrái az interjúban eltérőek lehetnek a különböző témakörökben.

Még néhány javaslat:

Honnan indul az elbeszélés? Jelenből/múltból/jövőből. Milyen sorrendben zajlik az elbeszélés? A jelenből a múlt felé/az elejétől kezdve/a jövőből visszafelé? Hogyan kapcsolódnak össze a társadalmi és egyéb környezetek az egyénnel? („cselekvéseméleti” megközelítésben = az egyén mint cselekvési központ; „szocializációs-elméleti” = az egyén mint a környezet terméke stb.)

Az (életrajzi) önarcképek ezen változatait az interjúban le kell fordítani. Ezeket a hangszalagon gyakran nehéz felismerni, mivel az interjúkészítő beavatkozásai valamelyest torzítanak.

A lefordítás a témák és az elbeszélések kollázsszerű átrendezésével történik meg. Ha pl. a megkérdezett magabiztosságát és elbeszéléseit a szakmájában elért eddigi sikereihez kapcsolja, ezt dramaturgiai érzékeltetni kell az írott nyelvben (pl. a szöveg kezdetének hangsúlyozásával/a „csúcsra” vezetéssel stb.).

Segíthet a következő eljárás (ld. W. Heinz és A. Weweler): az interjújegyzőkönyv többszöri átnézése, a témák kidolgozása (amelyekre a megkérdezett akar kilyukadni és nem a kérdező), a beszédben érzékelhető mozgásforma (koncentrikus/cikk-cakkban

közeliítő/közvetlen stb.), mégpedig egy téma felvázolásával. Csak ezután szerkesszük meg a szöveget kollázs segítségével.

Figyelem: egy strukturálatlan, „kaotikus” vonalvezetést nem kellene strukturált szöveggé átfordítani, ha a strukturálatlanság maga a kifejezési forma: egy eddig még fel nem dolgozott problematika, vagy egy még nem teljesen legitimált vélemény stb. kifejezése. Aki még nincs tisztában az anyagához fűződő viszonyával, ironikusan beszél erről. Aki még nem került kapcsolatba a másik nemmel, az hallgat erről stb.

Formális dramaturgia:

Ha ezek a fordítások sikerülnek, nincs szükség a szöveg elrendezéséhez különösebb dramaturgiára, ahhoz, hogy – technikailag – az olvasót magával ragadja. Mégis: a kezdet és a vég nemcsak a filmben fontos, hanem itt is: tudatosan kell ezeket megkomponálni.

Összehasonlíthatóság:

Ezeknél az életrajzi portréknál hangsúlyozottan az „egyes esetek” bemutatásáról van szó, melyeket egyedi formájukban (utólagosan megkonstruálva) irodalomszerű eszközökkel írnak le. Ez az ábrázolás mintegy ellenpontot képez a statisztikai közös ismérvekre koncentráló gondolkodásmódhoz képest, az egyénben meglévő „faktorok” kapcsolódásai/törésvonalaira figyelve. A reprezentatív vizsgálattal ellentétben a híradás itt arról szól, milyennek mutatkoznak a saját életét élő és elmesélő egyén életrajzában a változók/faktorok.

Így három „dimenzió” jön létre, amelyekben a porték egymással „összehasonlíthatók” lesznek:

- az elbeszélés témáit képező életrajzi fixpontok,
- a felnőtté válás átmenetében megmutatkozó forma/struktúra implicit elméleti dimenzionálása,
- az életrajz kemény változói (életkor/testvérszerep stb).

Az adatok tömörítése:

A végleges szövegnek rövidebbnek kell lenni, mint a teljes hanganyag, már a rendelkezésre álló nyomtatási terjedelem miatt is. A bemutatás és a tömörítés problémája különösen kielezi a minőségi lekérdezés menetét. Melyek a rövidítés/tömörítés/összefoglalás szempontjai?

- a) A megkérdezett és az interjúkészítő között lezajlott bevezető és mellékes szövegek elhagyása, amennyiben ezek nem jellegzetesek a beszélgetés során kialakult kapcsolat szempontjából.
- b) Ismétlések, továbbá redundanciák stb. elhagyása, amennyiben ezek nem azt fejezik ki, hogy a megkérdezett újra és újra nekirugaszkodik a probléma/téma kifejtésének.

- c) Inkább a háttérben foglaljuk össze azokat az életrajzi információkat, amelyekből kibomlik az önéletrajz (tehát a születési helyre/iskolalátogatásra/költözésekre vonatkozó beszámolót inkább ne elbeszélve adjuk vissza, ez azt a látszatot keltené, mintha ezek az önbemutató részek lennének).
- d) Az életút egyes szakaszainak saját kútfőből történő újramesélése, beillesztve a megkérdezett én-szövegébe nem javasolt, ezt inkább foglaljuk össze tájékoztatóként. (Az a-c pontokban adott útmutatás szerint.)
- e) Ha még mindig nincs meg az előírt terjedelem (40-60 kéziratoldal, beleértve az illusztrációkat), akkor az elméleti perspektívák szerint történjen meg az összefoglalás: tehát azokat a szövegrészeket tömörítsük, amelyek nem vagy csak érintőlegesen kötődnek az önéletrajzhoz, vagy amelyek nem tartoznak bele a fiatalokkal kapcsolatos életrajzi problémakörbe (lásd a fenti elméleti útmutatót).

Jelentés az interjúról:

Az interjú, a kiértékelés, az interpretáció és a kézirat elkészítése ebben az eljárásban egymásba fonódik, de ugyanakkor nyitott, és leginkább a társadalomkutatás legfontosabb eszközehez kötődik, ez pedig az interjúkészítő észlelési, megértési képessége, kommunikatív kompetenciája, de függ a megkérdezett és a kérdező között kialakult beszélgetéstől. Ennek leírása történik meg az interjúról szóló jelentésben.

Lehetséges témák:

- A megismerkedés módja.
- Kapcsolatteremtés a mostani vizsgálat céljából.
- Beszélgetések a megkérdezés szándékáról és céljáról/az anonimitás kérdéséről/az életrajzi önkép publikálásának lehetséges következményeiről.
- Az interjú időtartama/száma/helyszínei.
- A fiatal hajlandósága a visszaemlékezésre és az elbeszélgetésre.
- Szimmetria és aszimmetria az interjúkban (Visszakérdezett a fiatal?/Egyenrangú beszélgetés alakult ki?/Kezdeményező maradt az interjúkészítő? stb. Életkori kapcsolat?).
- Problémás esetek és megoldási kísérletek, melyekről a fiatal nem, vagy csak nagy vonalakban beszélt, de az interjúkészítőnek az a benyomása, hogy ezek mégis fontosak (beleértve azokat a sejtéseket, hogy miért nem kerültek terítékre az ilyen problémák).
- Zavarok és nehézségek (a fiatal elhárító reakciói/az interjúkészítő problémái a fiatal nyelvezetének akceptálásában).
- Reflexiók a megkérdezett életével kapcsolatban, amelyek a lekérdezés nyomán az interjúkészítőben kialakultak.

Kívánatos lenne, hogy az interjúról készített jelentést, illetve a teljes szöveget a megkérdezett is megtekinthetné és kommentálhatná.

Hat interjúkészítő abból a szűkebb vagy tágabb körből való, amely az Offenbachban három éve folyó kutatáshoz kapcsolódik, melynek témája „Munkásélet 1945 után” (Saalbauverlag, Geschichtsmosaik stb.). Gaby portréjának elkészítői a Ifjúsági Irodával és a felső tagozatos tanulókkal kapcsolatos többéves kutatási projekttel foglalkozó Wiesbadeni Csoportból jöttek. Nekik kezdettől fogva megengedték, hogy saját kutatási céljaik érdekében dolgozzanak Gaby portréján, és azt is, hogy nem kell feltétlenül tartaniuk az útmutatásokat és javaslatokat. A másik hat esettel ellentétben nekik voltak interjúik és megfigyelési anyagaik Gaby egész ifjúságáról, már évek óta ismerték őt. Így készült Gabyról egy olyan portré, amelyet nem a mából kiindulva rajzoltak meg.

Kezdetben úgy terveztük, hogy négy lány és négy fiú portréja készül el. A munkaerő szűkössége miatt csak hét portré született, közöttük öt lányról. Noha tulajdonképpen nem volt tervbe véve, a női interjúpartnerek túlsúlyba kerültek. Végül is elfogadtuk ezt a választékot. Ez tulajdonképpen egy utalás arra, hogy manapság nagyobb az igény női életsorsok megismerésére. Ebben az összefüggésben figyelemre méltó az is, hogy kettő, illetve a Wiesbadeni Vizsgálattal (Gaby) együtt három férfi interjúkészítő választott lányt az életrajzi portréhoz.

A munkamódszerek és az eredmények áttekintése után az interjúkészítők tartották magukat az alapvető útmutatáshoz, amennyiben egyetlen fiatal élettapasztalatának, élethelyzetének és életperspektíváinak részletes leírását végezték el, hangsúlyozottan összehasonlítás, rangsor, kategorizálás, átlagolás nélkül.

Más a helyzet néhány útmutatással, mindenekelőtt az életrajzi fixpontokkal: néhány esetben nem szisztematikusan kérdezték le. Ez valószínűleg azzal a nehézséggel függ össze, hogy az interjúkészítőknek egy élő beszélgetésben kell megvalósítani meg azt az előírást, hogy kövessen egy előre megadott kérdéssort. Az egyik fiatal (Sigi) maga fogalmazta meg erről véleményét. A többi esetben az interjúkészítő számolt be erről.

Röviden érintünk a beszélgetések lebonyolítása és a szövegek megszerkesztése kapcsán tapasztalt néhány problémát: a standardizált egyórás interjúval ellentétben az intenzív lekérdezés szűkebb, bensőségebb kapcsolatot alakít ki a kérdező és a megkérdezett között. Többször találkoznak, gyakran kávé és sütemény mellett vagy más szabadidős tevékenység kapcsán. Az interjúkészítő nem maradhat idegen szakember, aki egy távoli tudományos célt szolgál. Alaposan meg kell ismerni a megkérdezett életét és sok esetben azonosulni kell vele.

Egyes esetekben nehéz egyensúlyozni a kutatási szándékok és az emberi viszonylatok között. Az egyik esetben az interjúkészítőnél felbillent az egyensúly: beleszereztett a lányba, akivel a portré készítését elkezdte. A beszélgetések java már le volt gépelve, a munka jelentősen előrehaladt. Mit lehet ilyenkor tenni? Az interjúkészítő arra a meggyőződésre jutott, hogy a beszélgetések folytatása ilyen körülmények között nem lehetséges, ezért megszakadt a munkakapcsolat. Egy új fiataalt keresett a portré elkészítéséhez. Személyes kapcsolatuk alakulásáról itt nem számolhatunk be.

Egy másik esetben az interjúkészítő 100 márkát kölcsönzött a megkérdezettnek. Mivel a fiatal nem tudta visszafizetni, heteken keresztül nem tudta elérni őt az inter-

júképző, egyszerűen nem jött többé. Az utolsó napon, amikor a portré már majdnem megíúsult, végre megtalálta az interjúkészítő az „ő” fiatalját azután, hogy hiába kereste napokon keresztül az összes számításba jöhető kocsmában.

A nagyon személyes kijelentések és leírások kilátásba helyezett publikálása kiélezett néhány együttműködési szituációt. Egy esetben az egyik megkérdezett annak a félelmének adott kifejezést, vajon nem kerül-e személyes élménybeszámolója később a pletykasajtó piacára és az nem sárosodik-e így be. Egy másik fiatalnak nem lett volna kifogása az ellen, ha más médiában is megjelenik portréja, ha ezzel keresne valamennyit.

Az interjúkészítőket is elgondolkodtatta a személyes portrék létrejötte és a nyomtatással bekövetkező anonim nyilvánosságra hozatal között keletkező feszültség. Ki szabad nyomtatni minden részletében egy fiatal konfliktusait és konfliktusos kapcsolatait szüleiével? Nem élezi ez tovább a családtagok egymás közötti viszonyát? Szabad-e olyan véleményeket és élményeket nyilvánosságra hozni, amelyek esetleg fokozzák az országban a külföldiek iránti ellenszenvet? Minden ilyen esetben – gyakran hosszú – beszélgetések közepette kerestük a vállalható megoldást.

A hét portré összehasonlító elemzése kezdettől fogva nem volt tervben. Hiszen a portréknak ellentétként kell szolgálni a fővizsgálat átlagaival és százalékszámáival szemben, feltárva így az egyes fiatalok egyéni életmódjának individuális alakítását, külön-külön bemutatva egy-egy ifjúsági életút környezetét és döntési mechanizmusait.

A hét portré elolvasása után mégis meg lehet fogalmazni egy közös szemléletet: a cselekvés, az orientációk és az életút felvázolása az egyes fiataloknál gyakran nem egyértelmű, többféle perspektíva lehetséges az egyes cselekvési kontextusokra jellemzően.

A reprezentatív vizsgálat kérdőíve csak a megkérdezettek közti különbségeket veszi figyelembe, nem tárja fel viszont a belső, egyéni variációkat, vagyis az élethelyzetek, életterek és a társadalmi mikrovilág okozta különbségeket az egyes megkérdezettek gondolkodásában és cselekedetében. Különösen a skálák kívánnak a megkérdezettől a szituációkon, az élettereken és a társadalmi mikrovilágon túlmenő választ, azután a kiértékeléskor és az interpretáláskor ezt a választ a fiatalok általános magatartásaként értékelik. Ezzel kizárt annak a lehetősége, hogy annak a fiatalnak, akinek „lineárisan nyitott” időtapasztalata van az iskolában és a munkában, „okkasionális” időtapasztalata legyen a szabadidejében.

SABINE²

„Az az érzésem, hogy rosszul szelektáltam a fejemben”.

Beszélgetések alapján összeállította: Harald Baerenreiter

Sabine 23 éves, szüleinek első gyermeke. Apja nőgyógyász, anyja háztartásbeli. Testvérei: egy két évvel fiatalabb fiútestvér és két húga, akik ikrek, öt évvel fiatalabbak nála.

² A kiválasztott interjú a kötetből.

Édesanyjuk vesebetegségben meghalt, amikor Sabine 15 éves volt. Édesapja újra megházasodott. Az általános iskola után Offenbachba ment gimnáziumba, amelyet a 11. osztály után otthagyt. Két évig dolgozott, majd szakérettségizett Frankfurtban egy iskolában. Most egy darmstadti szakfőiskolán fényképezést tanul. Beszélgetésünk idején Sabine éppen gyakorlaton volt egy offenbachi fotózületben. Miután elköltözött a szülői háztól, különböző lakóközösségekben (kommunákban) élt. Saját kereseteiből tartotta el magát ezalatt, amióta a főiskolán tanul, állami támogatást (Bafög) kap.

Összesen hét beszélgetést folytattunk, amelyet hangszalagra rögzítettem. A beszélgetések közül ötre a lakóközösségben került sor, ahol barátjával és egy ismerőssel lakik együtt. Két beszélgetés az én lakásomban zajlott le. Néha nem volt elég hangszalag a beszélgetések felvételére. Mégis az egyetlen eszköze a rögzítésnek a magnó volt, amely egyébként nem volt zavaró tényező.

NEM VOLT SEMMI LÉNYEGES – A CSALÁD

„Apámnak nem volt valami nagy szerepe, mint apának biztosan nem, mint embert részben rendben találtam. Nem voltak problémáim soha apámmal. Anyám 15 éves koromban meghalt. Előtte örökké beteg volt. Tönkre voltak a veséi és nem akart művese-kezelést. Félt ettől. Nekem soha nem volt egészen világos, hogy miért nem. Apámtól nem sokat hallottam erről. Amit erről tudok, azt anyám bátyja, a nagybátyám és apám közötti veszekedésből tudom. Nagybátyám szemére hányta apámnak, hogy szerinte ő a hibás azért, hogy anyám meghalt, mivel nem bánt vele rendesen. Mivel nem kényszerítette arra, hogy kórházba menjen.

Vannak emlékeim korábról, pl. egy kedves együttlétről, amikor ruhákról volt szó. Reggelente szabad volt a szülők ágyában lennünk.

Minél betegbb lett anyám, annál inkább megváltozott az alakja. Ez komoly nehézségeket okozott nekem. Mérheterlenül feldagadt a víz miatt, ami a veséjében keletkezett. Amikor elkezdtem serdülni, ez óriási probléma lett nekem. Az, hogy anyám kezdett teljesen elzárkózni. Szigorúan elvárta tőlünk, hogy csak külön fürödjünk, és mindig zárjuk be a fürdőszobát. Ebben az időben már nem láttam többé ruhátlanul. Azt hiszem, a komplexusaim nagy része ebből az időből származik. Attól a perctől kezdve, hogy a melleim nőni kezdtek, mindig azt mondta, túl nagy melleim vannak. Vagy, hogy olyan alakom van, mint egy lónak, olyan trampli és ilyesmi.

A halál nem okozott meglepetést, mert már olyan beteg volt. A háztartási munkát valamennyien megszoktuk. Ami nehézséget okozott, anyám külsejének megváltozása volt. Valószínűleg ez az oka, hogy nem vagyok rendben az emlékeimmel. Egyrészt fantasztikusan pozitív gyermekkori emlékeim vannak, a többiek viszont, az utolsó időről, igencsak kaotikusak, és totálisan ellentmondásosak. Egyrészt hallatlan rokonszenvérvések anyám iránt, ugyanakkor igazí félelem és gyűlölet.

A dolgok úgy álltak, amikor 13 vagy 14 éves voltam, hogy esténként kilenckor otthon kellett lennem, függetlenül attól, hogy buliban voltam-e vagy nem. Ha elmeséltem, hogy megismer-

kedtem valakivel, azonnal be kellett őt mutatnom. Akár fiú volt, akár lány, így barátokra egyáltalán nem gondolhattam. A halál után aztán minden ilyent félretettem. Azt hiszem, jobban belegondoltam volna, hogy könnyen elsüllyedhetek a mocsárban, amiből azután már nem nagyon lehet kijutni. Azok a követelmények, amelyek rám mint a legidősebbre hárultak a családból. Voltak olyan próbálkozások, hogy a gyerekek kerüljenek egy otthonba vagy osszák szét őket a rokonságban. És én nagyon félttem, hogy nem tudok megbirkózni egy ilyen háztartás vezetésével. És attól is, hogy olyan leszek, mint anyám. Akkoriban nem voltam tisztában azzal, hogy pszichikai változásai a betegségével függték össze. Azt gondoltam, hogy az örökölhető, azt mondtam magamnak, vigyáznod kell, nehogy olyan depresszív legyél, mint ő, ne kerülj olyan állapotba. Ettől kezdve mindent totálisan elnyomtam magamban, ami összefüggött anyám halálával. Hamar megszoktuk, hogy anya nélkül is elvagyunk. Az egyetlen, ami megmaradt, hogy szívesen vagyok olyan családoknál, ahol szemmel láthatóan minden jól klappol. Ez egy igazi gyógyító környezet-szindróma.

A korábbi időkről alig vannak emlékeim. Csak töredékek. Ezek is valahogy érdekeltek. Semmi fontos nem volt akkoriban. Az egy sajátos mindennapi élet volt. Egyrészt tudtam, hogy más családokban ez másként néz ki, de ez soha sem volt nekem annyira szembeötlő, nem tekintettem annyira fontosnak. Azt hiszem, ez az időszak semmilyen hatással nem volt rám, kivéve valami mélylélektani hatást. Tudatosan sohasem gondolkodtam el korábban az életemről. És jelentősebb események, vagy hogy valami fontos lett volna, olyasmi nem volt.

Legfeljebb, ami abból az időből származott, az a nagy-testvér szindróma. Arra gondolok, hogy törődnöm kellene a testvéreimmel. Nem gondolok arra, például, hogy elköltöztem messzebbre, mivel félek attól, hogy így esetleg cserbenhagyom őket. Még akkor sem, ha pillanatnyilag nincs is szükségük rám. De igazából még nem gondoltam ezt végig. Nincs is igazán nagy kedvem ezzel bővebben foglalkozni. Az az érzésem, ha jobban belebonnyolódnék ebbe, ha jobban elgondolkodnék ezen, olyan dolgok jönnének elő, amelyek valószínűleg nagyon zavaróan vagy legalábbis elbizonytalanítanának. Erre nincs szükség. Úgy érzem, ha nem tudom, nem zavar. Ha nem emlékszem vissza, akkor sem.”

AZ EGY IGAZI ELITISKOLA VOLT

Sabine az általános iskola negyedik osztálya után a Leibnitz Gimnáziumba ment Offenbachban. Az indok: az offenbachi gimnáziumokba nem vettek fel vidékieket. Csak a Leibnitz Gimnázium tett némi kivételt ebben.

„A Leibnitz Gimnáziumban volt néhány hely, lányoknak is. A lányok választhattak, Ursulineniskola (egy magániskola) vagy a latin a Leibnitz Gimnáziumban.

A Leibnitziskola egy igazi elitiskola volt, ahogy azt emberek mondják, gondolom én. Családi okai voltak ennek, ott volt az American-Express Bank főnökének a fia vagy a Stahlbau-Lavis fia stb. A nyolcadik osztályig minden jó ment, oké volt. A kilencedik osztályban már ismertem a dudenhofeniék nagy részét, benne voltam félig a buliban. És akkor kezdődtek a nézeteltérések a társadalomismeretek tantárggyal. Korábban ez a földrajz volt és a történelem.

Ebből a tantárgyból egy szuper tanárt kaptunk, jobb nem is történhetett volna velünk. Az egy CDU-ember volt. Nieder-Rodenben a tanácsházán Löwenthallal szervezett egy rendezvényt. Egy vaskalapos eset, másként nem nevezheted. Az volt a fő téma – nem tudom, hogy Scheuch, vagy Schelsky tézise volt ez –, hogy az értelmiségiek beszivárognak a társadalomba. Tehát ez a kettő és a Dahrendorf, akiket nálunk az iskolában olyan nagyon elismertek. És akkor elkezdte a power-sztorikat mesélni. Tehát ha az egyetemistákról volt szó, kitalált mindig valamit. Tehát kölcsönkér az Ebtenyésztők Egyesületétől három vad kutyát. Elmegy egy campusba CDU-röplapokat osztogatni. Ha valaki csak hozzáér, akkor ráuszítja a kutyákat. Ilyen szövegei voltak. Egész évben nem feleltetett, csak a bizonyítvány előtti héten. Sorba feleltetett mindenkit, leírt egy ilyen szituációt és meg kellett találnod a megfelelő címszót hozzá. Legtöbbször egy Schelsky vagy Scheuch szövegről volt szó. A csillagos ötöst csak akkor kaptad meg, ha arra lyukadtál ki, hogy, mit tudom én, az értelmiségiek beszivárognak a társadalomba és mindent tönkretesznek.

Akkor kezdődtek a surlódások. Kezdetben ezek inkább személyes dolgok voltak. Az osztályban volt egy, aki félig a DKP mellett volt, mégpedig egy olyan lelkes valaki, akinek morális-etikai érvei voltak, amelyek sokszor éles vitákat váltottak ki. A Leibnitz iskola egy igazi elitiskola volt, a családok végett. Az ilyen fiúkkal vitatkozni maga volt a csúc, igazi élvezet volt. Gyakran teljesen elbizonytalanodtál, azt hiszem, ott lehetett egy és mást tanulni.

A még elfogadható tanárok az igazi reményvesztett liberálisok voltak. Egy NDP-s, ilyen is volt az osztályban, mondott valamit és ez jó volt. És akkor egy DKP-s is mondott valamit, és az is jó volt. Akkor aztán volt mit mérlegelni. F. tanár, aki szintén egy szuperliberális volt, az volt az egyetlen, aki ezt kibírta. Egy másik tanár, az kiakadt ezen, az még autoriter volt. Egy ilyen ellentétekkel teli osztályban nem lehet kibírni. Ez a tanár már teljesen formálisan érvelt, a németet formálisan tanította, az angolt formálisan tanította, másképp nem lehetett. Ha a vitáidat egy kicsit kihegyezted, talán naivitásból vagy abból a meggyőződésből, hogy itt elmondhatod a véleményedet, hamarosan sarokba szorítottak, meglehetősen gyorsan megbélyegeztek.

Jó tanuló voltam-e? Elment. Változó volt, szakaszos. Kezdetben tényleg jó voltam, amikor az általános iskolából a gimnáziumba mentem. Később a tanárok miatti ellenszenvem miatt visszaestem fizikából és matekból, a többi természettudományi tárgyból, kémia, biológia stb. nem. Németből és angolból jó jegyeim voltak. Ott tanultam meg jól írni, pl. jól megődeni a véleményemet és azt formálisan is megindokolni, még ha csak a sajátom is.

Milyen szerepe volt nálam az iskolának? A 9. és 10. osztályig jól elvoltál az iskolában, akkor kezdted észrevenni, hogy itt egy kicsit nehezebb, mint máshol. Más iskolákban már hosszú hajjal mászkáltak, mi még mindig iskolatáskával jártunk. Manapság ismét azzal járnak. A sport szempontjából totál jó iskola volt, ezt gyakran hallottad, elhitted, hogy ez az iskola nem egy átlagos, de különösebben nem érdekelt. Később már megnőtt az iskola szerepe, a viták központi helyszíne lett. Egy igazi gyakorlóterep, ahol képviselhetted a véleményedet. Még a politikai vitában is, még ha ez inkább szellemi síkon is zajlott.

A 11. osztály után elegendem lett az iskolából. Az iskolai problémák miatt, a tanárok miatti személyes problémáim miatt. Politikai problémák miatt? Na igen, ezt éppen nem mondhatnám. Az ENSZ közgyűlése kibocsátott egy határozatot a cionizmus mint rasszista mozgalom

elítélésére. Osztályfőnökünk egy nagy zsidóbarát volt, mit tudom én, liberális, istenemre nem antiszemita. És ő mindezt természetesen elítélte, amúgy is jellemző volt az iskolára, hogy mindent totálisan elítéltek. És akkor én egy másik fazonnal kifüggesztettem a táblára Palesztina történetét. Ez a lépés morális felháborodásból fakadt. Meg akartam mutatni, hogy nem állunk mindannyian az ő célkitűzései mögött. Hogy pontosan mit akart al El-Fatah, mi sem tudtuk. Csak azt, hogy valami folyik ott, amit pillanatnyilag Begin hozott, hogy ami ott történik, amiatt emberek milliói elfelejtik, hogy már évtizedek óta sátrakban élnek és egyre többen lesznek.

És akkor az igazgató elé idéztek minket. És akkor az igazgató úr felajánlotta, hogy személyesen korrepetál engem történelemből. És akkor feltette a kérdést, hogy nem ismerem-e a dudenhofeniakat, hiszen én is arról a környékről jövök. Mert a dudenhofi emberek gyakran kellemetlenségeket okoztak iskolai sztrájkjaikkal. És minden, ami arról a környékről való, bizonyára összefüggésben van ezzel. Attól kezdve minden német dolgozatomat a főnök javította, nemcsak a helyesírást, hanem a tartalmat is. Észrevettem, hogy minden dolgozatot ő irt alá. Azáltal, hogy az egész környezetem, mindenki akit ismertem és akikhez tartozónak éreztem magam, akiktől támaszt várhattam, vagy elmentek másik iskolába vagy abbahagyták az egészet, nem bíztam magamban, hogy egyedül kibírom ezt a végéig. Az egész iskolában borzalmasan tanácstalannak és magányosnak éreztem magam. Sehol egy támasz, amibe belekapaszkodhatnék. Ezt kibírhatalannak éreztem. Ezáltal az egész probléma valószínűleg nagyobbak tűnt, mint amilyen a valóságban volt. Azóta már úgy gondolom, hogy az érettségiig valahogy kibírhattam volna. A félelem dolgozott bennem, hogy egyedül maradok a pácban. És akkor bedobtam a törölközőt. Ez eléggé hirtelen jött. A nyári szünetben gondoltam mindezt végig, a szünet után leadtam a könyveket és kikértem az eltávozási bizonyítványt.”

SZAKMUNKÁS-TANULÓHELY KERESÉSE

„Az iskola után grafikai területen kerestem szakmunkástanulói alkalmazást. Mindenhova pályáztam és kb. 20 helyen utasítottak vissza. Ezek kis kóceráj nyomdákából jöttek, ahonnan azt írták, sajnáljuk, de nincs tusolóhelyiségünk, nincsenek különválasztott WC-ink, nem tudjuk önt felvenni. Akkoriban még nem volt állami támogatás a lányoknak a műszaki pályákon. Ma már modellértékű egy ilyen kísérlet. Megkapod az átépítés árát, ha lányokat alkalmazol.”

MUNKAHELYEK

„...szívesebben dolgozom külföldiekkel együtt, mint németekkel”

„Mivel a szakmunkástanulói helyből nem lett semmi, elkezdtem dolgozni egy cégnél Rodgauban. Ez egy kis dobozgyár volt, ahol átlátszó dobozokat gyártottak. Ezekre a mintát először rányomtatták, majd utána sajtolták. Ez egy kis vacak üzem volt, rosszul fizettek és nagy volt a fluktuáció. Egy évnél hosszabb ideig voltam ott, ez meglehetősen hosszú idő volt,

a legtöbben csak 2-3 hónapig maradtak és utána leléptek. Nem volt munkavédelem. A veszélyes munkáknál, ahol festékekkel és oldószerekkel kellett bánni, ott csak török nők dolgoztak. Egy szót sem tudtak németül. Az anyavédelmi törvény csak németül volt kifüggesztve. Egyszer elájult egy török nő, a nyolcadik hónapban volt. Valószínűleg túl sok hígítóval dolgozott, senki nem tudta, miért ajult el. Ott dolgoztak még idősebb emberek, akik az utolsó két évet dolgozták le a nyugdíj előtt. És olyanok még, akik a bevásárlóközpontokból jöttek, és azután ismét visszamentek oda. Mindenki teljesítménybérben dolgozott, de nem mondták meg neked, hogy mennyi normát teljesítettél. Hivatalosan normában dolgoztál, de senki nem tudta, hogy mennyi a 100%. Mindenki csak azt, tudta, hogy 130%-ot nem kapott. Azután állást változtattam és Darmstadtba mentem egy szitanyomó üzembe. Ott egészen jó volt. Meglehetősen egyes társaság voltunk ott. Görögök, jugoszlávok, portugálok. Meglehetősen sok férfi beosztotti munkakörben, amihez korábban nem voltam hozzászokva.

Ott szereztem azt a tapasztalatot, hogy szívesebben dolgozom külföldiekkel együtt, mint németekkel. Ez talán egy előítélet, de a munkát nem tekintik annyira életcélnak. Ott nem tapasztaltam, hogy valaki olyan elszántan hajtott volna rá a munkára. Nem volt senkinek élmunkás-mentalitása, legalább itt, ha már máshol nem tűnhetett ki. Rodgauban másként volt.

A rangidős nő a gépnél úgy gondolta, játszani kell az eszét. Pontosabban kifejezve, eljátszotta az élmunkás szerepét. A beosztotti viszonyt tovább tagolta. Ezt soha nem tapasztaltam külföldieknél, hogy nekik el kell játszani a főnök szerepét, még ha nem is azok. Azt láttam, hogy annyi órabért kapnak és annyit dolgoznak, amennyit gondolnak, hogy ami pénzt kapnak, azért annyi munka jár. Időnként szünetet tartottak, nem vették olyan komolyan a munkát, ahogy azt németektől azelőtt láttam.

Ami feltűnt nekem itt, ugyan nem csináltam feltétel nélkül szívesen a munkát, de mégsem volt olyan, mint Rodgauban. Ott minden reggel azon gondolkodtam, hogy felkeljek-e vagy ne. Darmstadtban nem okozott problémát nekem, hogy bemenjek dolgozni. Nem gondolkodtam azon egész nap, hogy remélhetően rövidesen vége lesz. Ilyen érzésem soha sem volt Darmstadtban. Ahogy mondtam, senki nem dolgozta agyon magát, senki nem hajszolt, ez egy kellemes munkatapasztalat.”

„NEM TUDTÁK NEKÜNK MEGMAGYARÁZNI, MIÉRT FONTOS A SZÖVEG.”

Dudenhofenben van egy ifjúsági ház mozgalom, amely nyári vakációs programokat szervez a gyerekeknek. Sabine ismert korábbról néhány embert ebből a körből. Egy információs rendezvény során bekapcsolódott ebbe a munkába és részt vett a gyerekek szabadidős programjának szervezésében.

„Ami az ifjúsági háznál fontos volt a számomra, hogy ott kezdődött a politikai szocializáció. Az ifjúsági házon keresztül megismertem olyan embereket, akik már korábban is csináltak valamit, már korábban is benne voltak különböző csoportokban. Elkezdtem nőkkel foglalkozni, az ifjúsági házban volt egy nőcsoport. A gyermekek szabadidős programjának előkészítésekor elkezdtem olvasni. Széplelkű, moralizáló kacatokon túlmenő dolgokat, komolyabb dolgokat.

Egy program előkészítésekor csupa fiatal embert szerveztek be patrónusként. Ezek bevezetéként odavágták nekünk Duhmtól a „Félelem a kapitalizmusban”-t. Ez olyan felkavaró volt, olyan dühös lettem az egész dologra, a patrónusokra és Duhmra. Nem tudták megértetni velünk, miért volt ez a szöveg olyan fontos a gyerekek szabadidős programja szempontjából. Emiatt a dolog miatt, a vita miatt, a szöveg miatt és az idősebb ifjúsági házások és a fiatalok közötti nézetkülönbségek miatt elkezdtem olvasni. Így Kramot, aki Tucholskyról írt és abból indult ki.

Ezek a viták hozzájárultak ahhoz, hogy elszakadtam a teljesen morális, csak morális érvélestől. Ez nem volt valami negatív dolog, inkább egy továbfejtlődés. A morál elöttem egy féltelmetes dolognak látszott. Észrevettem, hogy ha te mindent egyetlen morális állásponttól nézel, mindent jogosnak találhatsz. Ma már azt mondom, akkor ez még nem tudatosult bennem. Csak észrevettem, hogy hiányzik valami, ha valakivel beszélek. Így az apámmal folytatott beszélgetésekben és az iskolában. Így addig vitatkozhatom a vallásról, amíg valaki közbe nem szól. A vallással kapcsolatban elkezdtünk filozófusokat olvasni, a vallástanár egészen jó volt. Satre-ot és ilyeneket olvastunk. És így kezdtünk eltérni a morális állásponttól: amit ezek csinálnak, az rossz, és ilyesmi. Hanem értsd meg azt, vagy érvelj amellett, hogy valakinek valamire joga van, mégpedig nem azért, mert Isten van mindenekfelett, vagy valami más nagy pricipium, hanem, mit tudom én, mert ő létrehoz valamit. Például a kiszákmányolás, ez számomra egy olyan fogalom volt, hogy ott áll valaki az ostorral, és veri őket és csak annyit fizet nekik, hogy nyomorognak. És akkor azt mondja neked valaki, nézz csak oda, az emberek jól vannak öltözve, mindegyiknek autója van, mindenki nyaralni megy, és ezek után mégis észre tudjad venni és meg tudjad indokolni, hogy elvileg ez mégsem más, mint kiszákmányolás. Tehát kiszabadulni abból a helyzetből, hogy vitatkozni tudjál olyan emberekkel, akik nem ugyanolyan morális beállítottságúak, mint te.

Bizonyos területeken hiányzott belőlem a meggyőzőerő. Csak azt tudtam, ezt vagy azt rossznak találod, de nem tudod pontosan megmondani, miért. Ha valakivel beszélgetek és azt mondom, az rossz, hogy valaki valakit megver, és akkor a beszélgetőpartnerem azt mondja, miért, hiszen ez jogos, hiszen az egyik nem engedelmeskedett a másiknak. És én azt mondom, lehet, hogy így van. De ezt mégis rossznak találom. És akkor más emberek is odafigyelnek, és akkor a másik ezer okot talál ki arra, miért jó ez. És akkor én ott állok egyedül a véleményemmel: de ez rossz, de ez rossz, de ez rossz.

Az iskolai viták arra készítettek, hogy átgondoljam ezeket. Győztes tudjál maradni olyan emberekkel folytatott vitákban, akikkel nem tudsz mit kezdeni, akik téged rühellnek. Azt hiszem, ez megerősödött bennem. Vagy pl. ki tudjam fejezni magamat a németdolgozatokban. Ezért többé-kevésbé gyakoroltam, hogy az álláspontomat keményfejűen érvényre tudjam juttatni. Azt kifürkészni, hogyan tud az ember érvényre jutni.”

„NEM VESZTEM ÖSSZE APÁMMAL AZ ELKÖLTÖZÉS MIATT”

„Egyszerre döntöttem el azt, hogy elköltözöm otthonról és azt, hogy otthagynom az iskolát. Akkor összeköltöztem Marinával. Ez a 18. születésnapom előtt egy hónappal volt.

Othon állandó veszekedés volt. Az öcsém kamaszodott. És apám, aki addig nem foglalkozott velünk, elkezdte állandóan nevelni. Amióta anyu meghalt, nem szólt bele semmibe. Többé-kevésbé egyedül voltunk. Ahogy az öcsém elkezdett csajozni, inni és kimaradozni, apánk úgy érezte, meg kell őt nevelni. És ettől kezdve állandóan hajba kaptunk. Csak öt percet voltunk együtt, és már szikrázott minden. És akkor olyan sztorik voltak, hogy az öcsémnek apánk azt mondta, hogy ő egy hitvány féreg. Az öcsém persze dühös lett. És ha ő dühös lett, elkezdett bögni. Ez egyszer karácsonykor volt. Ez egy tipikus eset, mind együtt vagyunk, és akkor persze elkezdődik. Az apám szidni kezdi az öcsémet, és az elkezd bögni. És akkor az apám hirtelen alaknak vagy ilyesminek nevezi. És akkor az öcsém abbahagyja a bögést, bevágja az ajtót és lelép, apánk utána és ilyen dolgok.

Négyesben, a testvéreim és én egész jól elvagyunk, a háztartási dolgokkal is és úgy általában. Egyrészt között is, ami az érintkezést illeti. Csak ha apánk is beavatkozik, akkor mindjárt veszekedés van. Amiért öcsémnek és nekem fenntartásaink vannak apánkkal szemben. Az ikrek mások: minden úgy jó, ahogy apa mondja. Teljesen egy hullámhosszon vannak. Apának nem sok dolga volt velük, hetente egyszer vagy kétszer, ha otthon volt. Amikor elköltöztem, jöttek a szemrehányások, itt hagyod őket egyedül ebben a korban, és ilyesmi. Ezért összezördültem a rokonsággal is.

Akkoriban Jügesheimben laktam, mivel onnan nagyon könnyen hazamehettem. A testvérek között nem sok változott. Jó viszony alakult ki köztünk, most még jobb, mint korábban, mivel az otthoni súrlódások elmaradtak. És apával is. Mivel most ritkábban látom, egész jól kijövök vele. Egyszer egy héten látom őt, ha feljön, és akkor jó dolgokról lehet vele beszélgetni, nem nevelésről és politikáról vagy ilyesmiről. Nem vesztettem össze apámmal az elköltözés miatt, ez szemmel láthatólag egész jól jött neki. A költségeket a megtakarításokból fizettem és a családi pótlékból. Két hónappal később már dolgoztam.”

„...A FEJEDBEN EGY MÁSIK ÉLETRŐL VOLTAK ELKÉPZELÉSEID!”

„Az összeköltözés az volt valami, hiszen a fejedben egy másik életről voltak elképzeléseid. És Marina egy olyan személy volt, akiről úgy gondoltam, igen, ezzel együtt lehet élni, ez jó lesz, tanulsz tőle valamit. Nem pénzügyi megfontolások miatt, hanem pusztán azért, mert együtt akartam vele élni. Valószínűleg onnan volt ez az elhatározás, hogy összeköltözöm Marinával, mert ő akkoriban számomra a példakép volt. Tíz éve ismerem őt. Akkoriban maga volt a nőiesség mintaképe számomra. Olyan segítőkész, megértő és mindenkivel szót tudott érteni. Ha valakinek valamilyen baja volt, rögtön Marinához ment a rodgoui bandából. Mindegyik fazon először Marinába volt szerelmes.

Tehát, amikor együtt laktunk, akkor tűnt fel nekem az ilyen magatartás hátránya, ami nagyon rossz volt. Marina akkoriban oly mértékben azonosult a drogossal Ullival (Marina egyik barátja volt), hogy elkezdett inni és tablettákat szedni és más állatságokat csinálni. A nagy megértés követeztében, amellyel a lány a fiú iránt viseltetett, teljesen a hatalmába került. Marina már nem tudta többé a saját érdekeit érvényre juttatni, hanem csak a fiúnak élt.

Ha valamin összevesztek, teljesen kikészült és agresszív lett. A környéken csavarogtak, üvegekkel dobálták egymást, és hasonlók. Ilyenkor kibírhatatlan volt. Velem egyébként csak ilyenkor beszélgetett. Egyébként, amikor jóban voltak és az Ulli ismét felbukkant, akkor csak egymással voltak elfoglalva. Marina lógott az iskolából, csak hogy együtt lehessen vele. Akkor kezdődött az elhidegülés. Ez már olyasmis volt, amit én nem akartam utána csinálni. Már nem volt a példaképem.

Valószínűleg ezért futott zátonyra az együttalakásunk is. Abból a csalódásból kifolyólag, hogy nekem nem hasznosítható az, amit ő hozott magával a közösségbe. Vagy a hibáinak a felismerése. És közben mindegyikünk különböző kapcsolatokba bonyolódott bele, Marina változva két fiúval futott, Peterrel és a drogos Ullival, én meg Hermannal. És még azáltal is, hogy én akkoriban dolgoztam, Marina iskolába járt Babenhausenben, és ezáltal keveset láttuk egymást. Vicces, hogy Marina mindig akkor volt ott, amikor nem volt rá szükségem, vagy ha éppen zavart a jelenléte.

Akkoriban problémát jelentett számomra, hogy féltékeny voltam Marinára. Ha vendég jött, soha nem engem látogatott meg, hanem Marinát. Kivéve egy esetet, amikor Egon engem látogatott meg. Akkor megpróbáltam Marinát leutánozni a vendég fogadásakor. De ez valahogy nem volt hihető, én azt gondolom. Tehát úgy, mint ő, olyan nőiesen, beleérzéssel és hasonló. De ott volt pl. Dieter, aki Marinát meglátogatta, amikor beszélgethetnékje támadt vagy Peter. Tulajdonképpen mindenki, aki jelentett valamit a számomra, akivel én is ezt csináltam volna szívesen. De ha eljöttek, mindig Marinát látogatták meg. Az okait értettem, ahogy mondtam, ha te beszélgetni szeretnél valakivel, akkor a terheidből szeretnél leadni valamennyit, tanácsokat kérni vagy egy kis figyelmet kapni, ezek mind Marinához jöttek. Egy kicsi azután nekem is adódott, amikor kapcsolata Ullival szorosabbá vált, és akkor már nem volt hozzáférhető a többiek számára, teljesen visszahúzódott az emberektől. Én azt hiszem, az ellenérzéseim nagy része féltékenységből fakadt.

Észrevettük, hogy ketten együtt lakni nem is olyan jó, valahogy az egyik mindig egyedül maradt otthon. Akkor arra gondoltunk, hogy költözzünk össze még több emberrel, mert ketten nem alkotunk igazi lakóközösséget (kommunát), ahhoz már több ember kell.”

„A ZENEHALLGATÁSON KÍVÜL SEMMI KÖZÖS DOLOG NEM VOLT!”

„Abban az időben Peter is költözni akart. Az egyetlen, amit meg tudtunk szerezni, egy ház volt Seligenstadtban. Eddig Rodgauban egy lakótelepi lakásban laktunk, az nem volt olyan jó. A ház már egy komolyabb dolog volt, ahhoz már több emberrel kellett összeköltöznöd.

Az egy fantasztikusan szép ház volt, eselileg a szobák lehettek volna egy kicsit egyforma méretűek. Lent volt a konyha, egy szoba és az előszoba, azután fent egy óriási nappali kandallóval és egészen fent még négy kicsi szoba. Az egyik nem volt annyira kicsi, valószínűleg az volt a szülők hálószobája. Az én szobám még kisebb volt, mint a mostani, de gyönyörű szép, balkonnal és ilyesmi. Nagyon tetszett. Beépített szekrény volt benne, nem kellett semmit betenni. Volt egy ablaka és egy balkonajtó. A szoba nekem fantasztikusan tetszett. A falakat zöldre festet-

tem, az ablakkeretet pirosra. Virágokat tettem az ablakba és az ajtóhoz, úgy nézett ki, mint egy őserdő. Nem zavart, hogy a szoba olyan kicsi volt, mindent jól el tudtam pakolni.

Öten költöztünk Seligenstadtba. Közülük csak Marinát és Petert ismertem. A másik kettő csak azért költözött velünk, mert Petert ismerték, ez volt Walter és Manfred. El akartak kerülni otthonról mindenképpen. Néhányszor találkoztunk, megbeszéltük, hogyan legyen.

A másik kettő frissen költözött el otthonról. Igényelték, hogy mint egy nagy család, úgy éljünk együtt, mindig mindent meg kellett beszélnünk, mindent közösen csináljunk. Ez ment is egy negyedévig, az együttlét. Együtt mentünk inni vagy a klubba zenét hallgatni. A zenehallgatáson kívül semmi közös dolog nem volt! Számomra ez egy érdekes időszak volt, mivel egy csomó embert megismertem, így az Offenbach-i zenei világot. És azokat az embereket is, akik a két újjal voltak. Ezeket ugyan ismertem az iskolából, de nem ilyen közelről.

És akkor kezdődtek a széthúzások. Én Darmstadtban dolgoztam, Marina Babenhausenben volt sokat együtt a haverjaival. És akkor kezdődtek az első veszekedések. A többiek polgári szolgálatot teljesítettek. Emellett még dolgoztak is. Walter, aki nálunk lakott, a munkaadójuk fia volt. Az első veszekedés miatta kezdődött, mivel ő az építkezésen láthatólag soha nem csinált semmit. A főnök fia, totál lezser, a többiek meg ott dolgoztak, mint a rabszolgák. A polgári szolgálaton kívül esténként még odamentek és hétvégeken is, és ott dolgoztak.

És amikor Walter megjelent az Audi 100-asával, kiűrt a balhé. Ezt a nagyapjától kapta. Attól a nagypapától, aki utánad lohol az építkezésen és felszedegeti a szögeket, hiszen ezek három pfenningbe kerültek, és ez pénzkidobás. De az unoka, aki nem csinál semmit, az ajándékba kap egy autót. Walternek olyan stílusa volt, amivel jól fel tudta húzni Petert, aki ki is borult ezen: „Figyelj, mi púposra dolgozzuk magunkat, te meg furikázol a nagy dög kocsiddal és az ujjadat sem mozdítod!” Erre Walter: „Hát igen, mit csináljak...?” Ez így folytatódott, miközben Walter a közhelyeket pufogtatta Istenről és a világról, és hogy minden olyan tragikus és rossz. Peter ettől teljesen kikészült. Emiatt olyan veszekedés támadt köztük, hogy Peter a végén azt mondta, egy szót sem szól hozzá többé. Emellett még problémák voltak a háztartással is. Csak Peter és én csináltam valamit, Manfred ugyan rendben tartotta a szobáját, de a konyhát már nem. Walter esténként hazajött a munkából, és a munkáscipőit a gyapjúzoknikkal az előszobába dobta, ott büdösödtek szépen. Nem csinált mást, csak teletömte a fejét drogokkal és zenével.

Ez még abban az időben volt, amikor erről rendszeresen beszélgettünk. Összejöttünk és beszélgettünk, akkor előállt Walter az okos gondolattal, hogy Peter intézzen mindent, ami a háztartással kapcsolatos. Persze Peter teljesen kiakadt. Egymás között felosztottuk, hogy én megyek vásárolni, mivel tudom, hogy mi minden kell egy normális háztartásban és Peter intézi a bankügyleteket, mivel úgyis el kell mennie oda időnként. Na és ekkor mondta Walter, hogy neki nem marad semmi munka a háztartásban, mert Peter mindent magához ragad. Ezzel aztán minden elromlott kettejük között. A hátralevő másfél év alatt, amíg ott együtt éltünk, alig szóltak egymáshoz.

Kezdetben még jó volt a viszonyom Marinával. Már kezdtünk ugyan távolodni egymástól, de még jól megvoltunk. De ennek aztán szinte teljesen vége lett, amikor Marina az egyik nappal a másikra elköltözött. Egyszer hazajöttem a munkából, és akkor ki volt pakolva a konyha,

eltűnt a konyhaszekrény és hasonlók. A társalgóban ültek a többiek, teljesen el voltak képedve, hogy mi történt. Attól kezdve alig láttuk egymást, csak néha beszélünk egymással, de ez egyre ritkább lett. Ha mégis, akkor általában Peterrel együtt csináltam valamit, és néha Manfreddel. Manfreddal nem volt szorosabb kapcsolatom. Elviselhető volt ugyan, de nehezen engedte az embereket közel magához. Még egyszer volt egy nagy veszekedésünk, mielőtt elköltöztem Offenbachba. Peter és én kijelentettük, hogy nem csináljuk ezt tovább. Csak egyedül mi törődünk a dolgokkal, amit a többiek teljesen közömbösen fogadnak. Azután írásos meghívóval mindenkit összehívtunk egy megbeszélésre. A beszélgetés alatt kimentem a konyhába és földhöz vágtam a tányérokat. Peter elrohant, bevágta az ajtót és elhúzott az autójával. Mindketten közöltük, hogy felmondjuk a bérletet. Én márciusban, áprilisban vagy akörül elköltöztem, Peter és Manfred két hónappal később. Az utolsók hazaköltöztek.”

„...ÉS EGYSZER CSAK VALAKI FELBUKOTT”

„A seligenstadtiakkal gyakran voltam a diszkóban zenét hallgatni. Ott ismertem meg olyan embereket, mint a Szamuráj. És a Szamurájnak soha sem volt kifogása egy kis pipázgatás ellen. Többé-kevésbé ő vezette be nálunk ezt a dolgot. Korábban legfeljebb fűvet szívtam, de nem vittem túlzásba. Egyszerre csak belekerült ebbe a szemébe, ami Franksfurtban folyik. Néhányszor vagy tízen együtt füstöltünk. Ez mindig egyformán hülyén zajlott le. A pipa körbejár, mindenki örül, mindenki szőja, és öt perc múlva mindenki kidüledt szemekkel ül, és azt gondolja, oh haver, olyan jól érzem magam, ez olyan jó, olyan jól vagyok.

Gyerekésszel úgy képzeltem, hogy az jó lehet. Ha az ember fűvet szív, akkor egy kicsit vidám lesz, de nem teljesen. Ott ültek egy körben, aztán egyszer csak valaki felbukott, vagy lefeküdt. Nem vonzott engem, hogy shitet szívjak nagyobb mennyiségben. Ez nem vált ki semmit, akkor akár egy altatótablettát is be lehet venni. Az valószínűleg olcsóbb. Gyakran, amikor nem szívtam velük, akkor csak ott ültem és néztem, ahogy bágyadt szemekkel ott ültek körben. Józannak maradni és nézni a népet, ez jobb mint tíz pipát elszívni, többet nevensz, mint ők.

A fűvet többre értékelem, mint a shitet. A shitnél mindig attól lehet tartani, hogy valamit belekevertek. És akkor totálisan odavagy, amit nem szeretek. Ha nem tudsz megállni a lábodon vagy nincs rendben a fejed, azt nem szeretem. Ez ellentétben a közös ivással, teljesen elmagányosít. Azt tapasztaltam, hogy ha valaki egyet elszívott, rögtön a szobájába ment, zenét hallgatott vagy azonnal elaludt. Az ilyen már csak magával foglalkozik, többé már nem kommunikatív.

Fűvet először egy majálison (Folk-Festival) szívtam. Az jó volt. Egész kevés volt és egy darabig nagyon vidám voltál. És ez így tartott egy darabig, anélkül, hogy még egyet akartál volna. Vagy anélkül, hogy egész este bambán kóvályognál.

Ami engem zavart, az insider-dolgok. Ha az egyik átosont a házon: „Pszti, jössz ma este? Füstölünk egyet közösen.” Aztán láttad, egyet szívnak, de mégis teljesen magukba voltak fordulva. És az egész ceremónia, gyertyák, zene, szép szelíd és gyengéd. Ez aztán a gyomromra ment. Már ezért sem szívtam többet közösen.”

„AZ ÉN NAGY ELBIZONYTALANODÁSOM”

„És azután ideköltöztünk, Petrával és Wernerrel együtt. Offenbachba. Petrát nem ismertem azelőtt, vagy csak nagyon felületesen. Ha valakit egy hónapban csak egyszer látsz, az egészen más, mint amikor együtt éltek. Már voltak korábban is fenntartásaim. Idegesített, ahogy mindenkinek a nyakába borult. Hermann sem ismerte őt, csak korábról. Azt mondta, rendben lesz.

Nehezen tudtam elképzelni, hogy Hermannal együtt éljek. Egy kicsit tartottam ettől. És egy ideig úgy gondoltam, amikor itt kb. egy éve laktunk, és Hermannal összeveszttem, akkor valóban arra gondoltam, ezt az évet megspórolhattad volna magadnak. Semmi továbbfejlődés a kapcsolatban, a megszokáson kívül. Tudod, hogy van kívül együtt vacsorázni és reggelizni, együtt tévézni, egyébként minden a megszokott módon zajlik.

Kezdetben nagyszerű terveink voltak. Gyakran voltunk el Petrával és Wernerrel közösen. Ez teljesen új élmény volt, másként szórakoztál, mint Seligenstadiban vagy Rodgauban. A perspektívákról beszélgettünk, amire számíthattunk, vagy az elképzeléseinkről. Ez jó dolog volt nekem, korábban nem tudtam Wernerrel zöld ágra vergődni, kicsit furcsa volt, számomra teljesen rejtélyes. Az életútja elég kemény volt. Allgau egyik településéről jött, közel fekszik Bajorországhoz, elég sváboz terület. Mérnöki akadémiára járt, a Dél-német Postatiszti Főiskolára, a KB-ben vagy a KBW-ben volt. Amikor ideköltözött, K-Csoport mellényt hordott (K-Gruppen-Koller) és Otto Mühl hatására alakította kapcsolatait. És nagyon sok problémája volt a nőkkal. Éppen akkor, amikor Petrával szakított, sok vitát váltott ki a párhuzamos kapcsolataival.

Petra egész idő alatt szörnyen domináló volt. Totálisan zsarolta Wernert. Ő volt az első barátjánője, és ezért totálisan hűséges volt a lányhoz. És azt gondolta, ha Petra másokkal is együtt van, akkor ő is úgy csinálja. Otto Mühl nagy hatással volt rá, a szabad szerelem, szabad szexualitás hirdetésével. Azután elkezdett drogokkal foglalkozni, főleg alkohollal. Ha berúgott, ez nem volt valami jó.

Miután elkezdett eltávolodni Mühlől, az nagyon hasznos volt, eszmét cserélni vele róla. Werner elkezdett marxista pszichológiát olvasni, Duhmot és másokat. Abban az időben gyakoribbak és meglehetősen jók voltak az eszmecserék. Akkoriban nagyra értékeltem nála, ahogy az embereket belevonta a beszélgetésbe. Ugyan provokálta őket, de azt oly módon csinálta, amire nem lehetett megharagudni. Pl. ülsz az ebédnél és egy kissé siralmas képet vágasz, valami nem tetszik, és akkor megszólal Werner. „Na mi van, nem féltél még ma? Rosszul nézel ki!” És akkor megáll a kanál a szájában. És akkor odajön, vállon vereget és azt mondja: „Ne csinálj ebből magadnak gondot!” Ez igazán olyan kedves. Nem tudsz rá haragudni. Ez aztán igazán jól alakult.

Petrával már nem ment ilyen jól. Petrát csak hallomásból ismertem, Hermannról, aki őt korábról ismerte. Meglehetősen felületesnek találtam a lányt. Ha most visszagondolok, úgy tapasztaltam, hogy Petra akkor tud figyelmes lenni hozzád, ha valami érdeke fűződik ehhez. Akkor jól tud beszélni és jó gondolatai támadnak. Nos, viszont ritkán akar tőled valamit.

Ami nekem nem tetszik: úgy érzem, alapjában véve csak azért számít neki valaki, hogy fölébe tudjon kerekedni. Mít értek felülkerekedésen? Úgy érzi, hogy joga van erre, mert ha valaki hosszabban beszélget vele, akkor az őt akarja „überolni”. Önigazolási meglehetősen férfi-szempontúak.

Ilyeneket tapasztaltam, amikor Petrával a kocsmában voltam. Nem tudom, hogy ismét el tudnék-e vele oda menni, de egy darabig ez nem jött össze. Tök mindegy volt, hogy kivel beszélgetek, tíz perc múlva Petra már magához ragadta a beszélgetés irányítását. Még akkor is, ha akkor látta először azt az embert. Ez aztán minden beszélgetést tönkretett. Egyszer Dörtével voltam el, ez volt az egyetlen eset, amire emlékszem, hogy egy nővel esett meg. Megpróbáltam Dörtével a volt barátjáról beszélgetni. Egy kicsit le volt lombozva ugyanis. Petra is velünk volt. Először ettünk, azután együtt ittunk valahol. A végén teljesen ki voltam készülve Petra miatt, Dörte már a sírással küszködött, egymással alig tudtunk szót váltani. Egy párszor mondtuk is neki: Petra, most nem erről van szó. Éppen valami konkrétat kérdeztem Dörtétől, és akkor Petra valami magasröptű filozofálgatásba kezdett a nőkről, a férfiakról és az emancipációról, és a jó ég tudja, még miről. Ahogy mondtam, ez számtalanszor előfordult a kocsmában.

Abban az időben nem volt valami nagy az önbizalmam. Nagy volt az elbizonytalanodásom. Különösen bizonytalanná tett, hogy Petrának ezer barátja volt. És én, aki nagyon akartam, hogy velem is megtörténjen, hogy egyszer más kapcsolatba kezdhessek, vagy egyáltalán megállapíthassam, hogy másokkal is tudok kezdeni valamit, nem voltam sehol. Persze Sabine, jó haver stb., jól tud inni és egyéb, de... A nőiességgemmel is örökké bajom volt. És el voltam képedve, valóban, hogyan megy ez másoknak, ami neked nem megy. Az elbizonytalanodás miatt erre a dolgra olyan hevesen reagáltam. Mivel én valóban nem értettem meg, hogy megy ez, mi van meg Petrában. Valóban, mi megy itt végbe, amit te nem tudsz megérteni. Még ma sem tudom felfogni. Ez számomra csak abban az összefüggésben volt fontos, mert akkor éppen egy olyan korszakomban voltam, hogy valóban kételkedtem abban, hogy én valaha is Hermannon kívül hatni tudok valakire nőként. Hermannel is csak azért sikerült, mert megszokta már.

Na igen, ez volt. A rövid hajam annyira idegesített, ezért növeszttem most ismét hosszúra. Mert gyakran fiúnak néztek. Így: „Köszönöm fiatalember!” vagy: „Fiatalember, meg tudná ezt fogni?” vagy a kocsmában: „Mít szeretne inni, fiatalember?”

Vajon ezt a nőiességem miatti problémám okozta? Egy ideig igen! Szakaszosan tör rám, hogy úgyis el vagyok bizonytalanodva. Olyankor teljesen elfog valami. Most már nevetek ezen. Ha olyan fázisban vagyok, amikor elbizonytalanodom, nem vagyok magammal megelégedve, ez sokszor problémás volt. A bandában ez korábban már előfordult. Az összes fiú bele volt esve minden nőbe. Ez teljesen kikészített. Ez valószínűleg azért volt, mert mindenki vel távolságtartóan viselkedtem. Cinikus lettem és megpróbáltam gúnyosan beszélni az emberekhez. De ennek még nem jártam utána. Azt hiszem, nem is akarok. Ha észreveszem, hogy valami túl közel kerül hozzám, vagy valami nagyon elbizonytalanít, akkor azt egészen jól le tudom blokkolni. Ez jól bejön, amikor egyes személyeknél, ha valakit sikerül gúnyos megjegyzésekkel leszerelni. Ez egészen jól megy. A bandában ez annyira magával ragadott, úgyhogy elkezdtem inni vagy a fejemet rángattam. Ez cinikusan vagy ironikusan sokkal jobban ment. És ahogy mondtam,

az elbizonytalanodás időszakában ez mindig jól előjött. Pl. ha Petrával beszélgettem, ez mindig feltűnt. A végén már csak ironikusan tudtam vele beszélgetni.”

„FIGYELEM, NEM SZÍVESEN VAGYOK EGYEDÜL!”

„A kommuna nem egy ideológia nálam. Úgy gondolom, ha ideológiát kezdesz belőle csinálni, akkor a kommuna mindjárt családpótló dolog lesz. És ez cikis. Mert igényeket kezdesz támasztani, amelyeket olyan gyorsan nem lehet teljesíteni, mert a régi megszokások még benned rejtőznek. Ezt a dolgot láttam Seligenstadtban azoknál, akik nemrég költöztek el otthonról. Ugyan azt mondták, másmilyen, mint otthon, és ez volt az elképzeléseikben is. Minden utópia egy ideális családképre irányult. Ha költözöm, akkor nem egyedül. Ezek olyan igények, amelyeket nem támasztok egy kommunával szemben.

Amit érdekesnek találok benne az, hogy nyitva áll a lehetősége annak, hogy valóban folyamatosan megismerjek új embereket. Az alatt a pár év alatt, amikor másokkal együtt éltem, az élet különböző lehetőségeiből annyit láttam, amit azt hiszem, nem tudtam volna megélni, ha családban vagyok. Figyelem, nem vagyok szívesen egyedül! Ha mégis, akkor én akarom meghatározni, hogy mikor legyek egyedül. Egy nagyobb lakóközösségben (kommunában) az egy normális dolog, hogy valaki mindig van otthon. Pl. nem szívesen reggelizem egyedül, utálatosnak találok, hogy úgy kell felkelned, hogy pontosan tudod, nem kel fel veled egyszerre senki. Nekem ez tetszik az együttélésben. Vagy együtt főzni. Nagyon szívesen eszem együtt több emberrel.”

„TULAJDONKÉPPEN ÖSSZEBORONÁLTAK MINKET!”

Hermann Sabine első barátja. Lassan hat éve vannak együtt.

„Tulajdonképpen összebordonáltak minket. Csak utólag tudtuk meg. Az egész így nézett ki: Sabine Hermannal együtt csinálta a vakációs szervezést. Sose gondolt arra, hogy kikezdjen vele. Az ember nem csinál ilyent. Végül is az első barátja volt. Hermann később elmesélte, azt gondolta, nem jön össze neki a dolog a nővel. Heidi oldotta meg a problémát. Bulit rendezett és ott ír kávéút utak. Jól beittunk, aztán Hermann hazavitt. Azok kemény idők voltak. Kemény idők annyiban, hogy Hermann 17-18 éves volt és még problémái voltak a nőekkel. Azt gondolta, hogy meg kellett volna engem kapnia. És ez nem jött össze. Én nem merem vele lefeküdni. Később elmesélte, hogy – írj és mondd – háromnegyed évig nem jött össze nővel. Ha ezt akarta csinálni, akkor mindig rossz érzése támadt. A nőekkel szemben is, mert tulajdonképpen mindig velem szeretett volna lefeküdni. Végül elutaztunk Párizsba és ott fektüdtünk le először.

Hermann röviddel utána egy kommunába költözött. Ez az egészet rendkívül leegyszerűsítette. Egyszer véletlenül megtudta a családom, azután már hivatalosan ment a dolog az ottalvással. Reggelente közvetlenül onnan mentem az állomásra, hogy az iskolába menjek. A nagy

szerlemben én úgy képzeltem, hogy Hermannak hűségesnek kell lennie. Erről lett egy nagy veszekedésünk. Egy farsangkor ugyanis a Dorival volt együtt, ami engem módfelelt lesújtott. Összefutottunk az ifjúsági házban és éppen átölelte, amikor én hirtelen betoppantam. »Ej, Sabine, na most mi van?« így, ilyen ridegen. Hermann meg volt róla győződve, hogy ez egy normális dolog.

Azután, bár nekem is egyértelműnek tűnt, hogy meg lehet csinálni, hogy egyszerre több egyenrangú kapcsolatod legyen, anélkül, hogy bárkinek is fájdalmat okoznál, mégis poszára esem. Kevésbé azért, mert nem voltak egyenrangúak, hanem azért, mert a másik totálisan unalmas lett. Ez volt az első nagyobb félrelépésem, akkor azt gondoltam, ezt meg kell csinálnod. Egy szép, hosszú hajú szakállással. Gyakran találkoztunk, egy negyedéven keresztül, hetente kétszer. Egyszer csak ott ültél, és nem volt mit mondanod. Nem volt miről beszélgetni, az időjárásról és az éppen olvasott könyvön kívül. Ez igazán rossz volt. Mielőtt meguntuk volna, megbeszéljük, hogy ez nem megy tovább, hagyjuk abba. De mégis kár volt, hogy így alakult. Igazán frusztráló volt. Másrészt mégis egész jó volt, azt hiszem. Abban az időben nem bírtam volna ki nagyobb vitákat.

Nem akarunk-e megházasodni? Amikor Hermann megkezdte a polgári szolgálatot, össze akart velem házasodni. Én azonban nem akartam. Nagyon féltem a házasságtól. Nem is Hermannától, hanem saját magamtól. Hogy nagyon belemerülök a házasságba, hogy háziasszonyi allűröket veszek fel. Még mindig tartok ettől. Amikor aggodalmaskodom a kapcsolatok miatt, tartok attól, hogy Hermann a házasságban szépen elnyomná. Tehát inkább magam miatt félek. A házasságnélküliség nekem szimpatikusabb, mert az önkéntes alapokon nyugszik. Attól tartok, hogy az elégedetlenségemet a másikkal szembeni állandó szemrehányássá tenném. Jó házárts feleség lennék.

Ezt azokból a tapasztalataimból szűröm le, melyeket az utóbbi időben kapcsolatunkban tapasztaltam, Hermann más ügyei miatt. Örökké mártírkodtam: »Menjél csak!« és »Nekem nem tesz semmit!« De közben egyfolytában úgy éreztem, hogy kelepében vagyok. A valóságban az volt a háttérben, hogy nem tudnék másik kapcsolatot elkezdeni anélkül, hogy ő ne akadna ki ezen. És örökké ez az elégedetlenség. Ez nem volt konkrét, egyszerűen csak elnyomottnak éreztem magam és ebbe jól belehergeltem magam. Aztán már minden vacakon bosszankodtam, minden apróság kiborított. Azt hiszem, ha házások lettünk volna, teljesen házárts lettem volna.

A házasság számomra mesterkélt biztonságot jelent. Úgy érzem, ha a biztonságot kívülről kell létrehozni, az már belülről nem lesz meg. Számomra a kapcsolat biztosabb az önkéntes együtt maradás által, mint ha Hermann elvenne feleségül. Biztosabb vagyok magamban. Az az érzés, amit érzek, hogy Hermann jelenléte és odaadása így biztosabb. Az önkéntes együtt maradás a biztonság egy fajtája. Ezért megéri a veszekedés és önmagad megkérdőjelezése. Veszekedés egy kapcsolatban, ez részben igazi harc önmagaddal és a másikkal. Nem kötelező az együtt maradás. Megmondhatod, hogy az nem megy már úgy tovább, akkor nincs tovább. Attól félek, hogy ezt az utat eltorlaszolnám magam előtt, ha férjnél lennék.”

„NEM AKAROK CSAK AZÉRT GYEREKET, HOGY MEGVALÓSÍTSAM A TERVEIMET!”

Röviddel beszélgetésünk előtt Sabine megszakította terhességét.

„A terhesség-megszakítás a mostani szituációban, hogy most újra összevesztünk, a gyerek eleni döntés volt. Mivel a gyerek egy biztosíték lenne a számomra. Legalábbis félttem, hogy az lesz. És akkor ez már nem gyerek, hanem egy fegyver. Sose hittem, hogy normális viszonyom lenne a gyerekekhez, ha állandóan azt érezném, ez csak azért a tied, hogy Hermann a hatalmadban legyen. Így azokat a problémákat, amelyek a terhesség-megszakítás körüli vitákban felszínre kerültek, ismét csak halasztgatnánk, mindenki azt mondaná, oké, egyelőre ne foglalkozzunk ezzel.

Még most sem teljesen világos minden. Hermann nagyon tart attól, hogy megszakítom kapcsolatunkat. Tehát minden bizonytalansága és veszekedése onnan ered, hogy egyfolytában azt gondolja, arra megy ki részéről a játék, hogy megszakadjon a kapcsolatunk. Nincs többé bizalma irántam. Mivel a zűrjei és reakciói miatt meglehetősen eltávolodtam tőle. Attól fél, van egy olyan érzése, én elvileg nem akarom már tovább folytatni. Ez bizonytalanná teszi őt, és engem elbizonytalanít az a feltételezés, hogy ki vagyok szolgáltatva a becstelenségnek. Az ilyesmi rendkívül megnehezíti a viszonyulást valakihez.

Ha van egy gyereked, az elvileg azt jelenti, hogy az elkövetkezendő 15 évben, de legalábbis az első néhány évben teljesen le vagy kötve. Hermann egészen jól megfogalmazta, amikor arról vitáztunk, hogy legyen-e gyerek vagy ne legyen, amikor megjegyezte, hogy egy csomó jó ötlete támadt ekkor. Hogy mi mindent lehet csinálni. Ugyan látott némi nehézséget a pénzügyi kérdésekben, de az nekem is mellékesnek tűnt. Ez nem lenne elég indok ahhoz, hogy azt mondjam, nem akarok gyereket. Hanem inkább, majd meglátjuk, hogyan alakul, valahogy csak lesz. Hermann indoka, amikor végül is a gyerek ellen volt, az volt, hogy minden tervet, ami eszünkbe jutott, akár ketten is megvalósíthatjuk. Hamarabb nem jutott volna eszébe, hogy ezeket velem valósítsa meg. Ezek a tervek csak közvetítéssel, Sabinén és a gyereken keresztül fogalmazódtak meg benne. Ezt mondta, ettől nagyon megijedt és egy kellemetlen érzést váltott ki benne. Ez egy találó kifejezés arra, amit én is éreztem, mielőtt beszélünk erről.

Ez akkor kezdődött, amikor kiderült, hogy terhes vagyok. Oh, ez pompás volt. Mindegyikünk nagyon örült, és ez fantasztikusan szentimentális volt. Azon gondolkodtunk, vajon mit szólna ehhez Hermann apja. Vagy az én apám, aki valószínűleg örülné neki. Hermann apjának ez a legnagyobb dolog lenne. Beszélgettünk arról, hogy nézne ki a kicsi. Nagyon optimisták voltunk tehát, mindketten úgy gondoltuk, hogy mindketten akarjuk. És akkor, ahogy észrevettük, hogy minden tervünket megvalósíthatjuk a gyerek nélkül is, azt rossz előjelnek tekintettük, hogy a tervek csak a gyerekekkel kapcsolatban bukkantak elő. Ez tehát a gyerek és a terhesség funkcionálanalízise. Nem akarok csak azért gyereket, hogy megvalósítsam a terveimet. És van még egy másik dolog is, belőlem hiányzik egy kicsit az, amit anyai érzésnek neveznek. Az, amit a barátnőimnél észreveszek, ha ránéznek egy gyerekre, rögtön elkezdenek idéitlenül játszani, rögtön elkezdenek rajongani. Én még sose éreztem azt, hogy feltétlenül aka-

rok gyereket. Teljesen elbizonytalanít, hogy gyereket akarni, gyereket birtokolni, az egy kicsit távol áll tőlem. Ez az egész anyaság-ideológia, amivel manapság úgy elvannak, kicsit idegesít. Már ez is egy ok lenne ahhoz, hogy én ne akarjak gyereket. Az anyai lét kérdéséhez meglehetősen távolságtartóan viszonyulok. Jót szórakozok ezen. Nekem is még csak most lett világos. Vita közben nem mondhatom, teljesen gyerekellenes vagyok, vagy hogy ez elvileg idegesít. Csak arról van szó, azt gondolom, én egy olyan ember vagyok, aki nehezen tudom magamat anyaként elképzelni. Hermann ugyan azt gondolta, ez egyáltalán nem lenne ilyen rossz, ha egy ilyennek van egy gyereke, mint annak, aki totálisan csüng a gyerekein és állandóan attól fél, hogy valamit rosszul csinál. Ebből csak a neurotikus alternatív gyerekek lesznek, ezek a hiperszenzibilikusok. Egyáltalán, a baloldali érzelmű szülők gyerekei katasztrófálisak.”

„ÉN VOLTAM A »MINDEN LÉBEN KANÁL«”

„Amikor Darmstadtban dolgoztam, először tettem szert emancipációs tapasztalatokra. Úgy találtam, hogy a baloldali férfiak mégsem olyanok, mint amilyenek lehetnének. Ők még mindig a »gonosz elnyomók«.

Az úgy volt, hogy a Nyomda- és Papíripari Szakszervezet ifjúsági csoportjában voltam. Örömmel foglalkoztam emberekkel, ezért gondoltam, hogy szakszervezeti munkát végzek. Seligenstadtban laktam, Darmstadtban dolgoztam, ez nem semmi volt. Ebből veszekedés is lett. Hermann fülig benne volt a szakszervezeti munkában Offenbachban, én pedig Darmstadtban akartam elkezdeni. Volt egy nagy veszekedésünk erről. Hermann: jószérivel sosem látlak ezután, ne csináld ezt. Nem így mondta szó szerint. De erről volt szó. Először teljesen értelmetlenségnek találtam. Azután meg a kapcsolatunkat féltettem, hogy az ember valóban nem látja egymást többé, és ez miattam lesz. De aztán én kezdtem vitatkozni: »Miért nem hagyod Te abba?« És Hermann jött a szép racionális érveivel: »Már évek óta benne vagyok, és Te nem kívánhatod, hogy most felhagyjak velem.« Ez nekem akkoriban érthető volt. Érzelmileg ugyan nem, de racionálisan mindenképpen az volt. Ezt még néhányszor felhánytorgattuk egymásnak ebben az időben, ha veszekedtünk.

Manapság már másképpen gondolkodom erről, egy kicsit szórakozva, kicsit ironizálva. Amiatt, hogy ahol füst van, tűznek is kell lennie, hogy emögött is valami ilyesminek kellett rejtőznie. Nem tudom, hogyan játszódna le ez manapság. Nem tudom megítélni, vajon ez az önkontroll jele-e, hogy nem csinálok semmit, és csak a veszekedés miatt állok felre. Vagy pedig azért, mert a főiskolai munkához valóban nincs semmi kedvem. Talán mindkettő!

Ma már nem vagyok annyira emancipált. Az iskolában igencsak az voltam, »minden lében kanál« a Leibnitz Iskolában és a Gutenberg Iskolában is. A Gutenberg Iskolában ment nekem ez a dolog. Ott mindenben benne voltam. Az iskolában nem voltak nehézségeim. Mindig azok az igazságtalan osztályzatok. Mindenütt keverheted a bajt, teljesen mindegy, hogy mit. Az SV-ben és az osztályban. A Gutenberg Iskolában az osztály szószólója voltam. Minden szémséget szóvá tettem, ha valakit igazságtalanul osztályoztak és mit tudom én, hogy mit még. Tudtam, hogy azok nem tudnak engem leszarni vagy megszívni valami szemét módon.

Németből volt egy tanárunk, aki korábban a Nyomda- és Papíripari Szakszervezetben volt. És ő megpróbálta az embereket rávenni arra, hogy a szakszervezetbe bemenjenek, és harcoljanak a jogaikért. Ez azonban nem sült el túl jól, kicsit kaotikus volt. De amúgy egészen jó. Azonban, ha konkrét ügyekben bonyodalom támadt, akkor ezek már foglalkoztak vele. Harmadikosok voltunk a Gutenberg Iskolában, akkor kezdődött a hiányszások szabályozása. Ha három napot hiányoztál igazolatlanul, akkor a munkaügyi vagy a tanügyi hivatalhoz írtak, aszerint, hogy honnan jött a pénz. Alkalmasint ha három igazolatlan hiányszásod van, gyakorlatilag kiléptél az iskolából. Akkor aláírásokat gyűjtöttünk és hasonlók. És amikor a velünk szimpatizáló tanárt kicikizték, akkor egész nagy cirkuszt csináltunk.

És kezdtem emancipált nő hírében állni. Először emancipált, azután a többi. Ha te mindig csak hapsikkal laksz együtt, akkor fantasztikusan ügyelsz arra, hogy egy olyan dolog, mint a nyelv, rendkívül közelről érint. Egy ideig szinte kényszert éreztem, hogy ha bármilyen szöveg elhangzott, azonnal leteszteltem. Hol sért ez engem meg? Hol tudna ez teoretikusan engem megsérteni, ha én nem vigyáznék erre annyira? Ezáltal az emberek egy részét meglehetősen elbizonytalanítottam, azt hiszem. Ez ma már egy kicsit megváltozott. Az »emancipáltság« sem olyan rossz hírnév. Manapság már én sem tartom magamat feltétlenül annak.

Mit jelent számomra a feminizmus? Amikor elkezdtem ezzel foglalkozni, akkor ez azt jelentette nekem, hogy radikálisan megkérdőjelezzek mindent, ami a hapsiktól jön. Ez kezdődött a nyelvnél, kezdődött a viselkedésmódnál.

Éppen a nyelvnél láttam összefüggést a szövegek visszautasítása és a viselkedés, és aközött, ami erről a fejből van. Rájöttem, hogy nekem nőként egy meghatározott szerepem van. Más dolgokon keresztül már észrevettem, hogy csak úgy mondták, hogy nőként háttérbe szorítanak. A nyelvben kezdtem el ezzel szembeszegülni, úgy mint »man« (ember), »Menschheit« (emberiség), vagy »herrlich« (pompás) (ezek a szavak németül a »férfi« szóalakkból származnak), és a »damlich« (ostoba) (a »dáma« szóalakkból származik) és hasonlók használatában. És fantasztikus bizalmatlan voltam mindennel szemben, amit a hapsik mondtak, és rendkívül hevesen reagáltam erre. Előben erre korlátozódot. Olyan elképzeléseim voltak, az igazadat más emberekkel szemben ki kell harcolnod, és magadból nem ajánlhatsz fel semmit. A »Courage«-t és az »Emma«-t és hasonlókat olvastam. És Beauvoir-t, az egy könyv, amit én rendkívül fontosnak találtam. Bebel is, nagyon érthető volt nekem.

De megváltozott ez, amikor csak az önmegismerés ismétlődéséről volt szó. Rendkívül izgalmas volt kezdetben részt venni benne, és önállóan kipróbálni és utánozni. De mivel semmi egyéb nem jött ki belőle, mint az önmegismerés, akkor kezdtem eltávolodni a nőmozgalomtól. A feminista csoportok nagy része megrekedt, nem tudtak túllépni az önmegismerésen, és a mindennapi elnyomás jelenségeinek számbavételén.

Volt-e valami kiváló oka ennek? Volt egy téma, ami újra és újra előjött. Olvastam valamit, és ez összecsengett a tapasztalataimmal, amiket én csináltam. Hogy ez egy kulcsfontosságú élmény lett volna, nem! Csak fontos volt nekem, hogy részben azonosuljak egy ilyen zagvasággal, vagy lássam, hogy ez nálam is így játszódott le, és azután tovább csinálni. Azok a dolgok, amelyeket az önmegismerésről szóló híradások ábrázoltak, azok ismerősek nekem, ezek olyan dolgok, amiket én is megéltem vagy amiről tudomásom van. És ez amiatt múlt el, hogy újra és újra előjött.

A felkinált megoldási lehetőségek nálam nem jöttek szóba. Kijelenteni, hogy teljesen mondjunk le férfikapcsolatainkról, ami egy ideig sok vita tárgyát képezte, nekem nem jött össze. Kijelenteni, hogy máról holnapra nem veheted figyelembe, csak azért, mert ő egy férfi, függetlenül a szerzett tapasztalatoktól, bármilyen kapcsolatban is állok vele, együtt lakunk vagy jókat tudunk dumcsizni, ezt a lépést nem tudtam leutánozni. A tiszta feminizmus elméletéből nekem nem adódott perspektíva a helyzet megváltoztatására. Ez tehát nekem nem megoldási lehetőség.

Gyakorlatilag mit jelent számomra a feminizmus? Gyakorlatilag azt jelentette, hogy kezdtem nőkkel kapcsolatokat kialakítani. Azt hiszem, ezek túlmennek a férfikapcsolatokon. Olyan viszony egyetlen fazonhoz sem fűz, mint amilyen a barátnőmhez. Megtanulni a kapcsolatokat időnként problémásan kezelni és időnként megkérdőjelezni. A nőkhöz fűződő mostani kapcsolataim minőségileg mások, mint pl. a Marinához fűződő. Noha az intimitás, a közelség szempontjából hasonlóak, mégis minőségileg mások. Ezt nehéz szavakba foglalni. Ez a konzekvenciája.

A másik, hogy felülvizsgálom önmagamat és a környezetemet, a mindennapi cselekvési módokat, azokat a dolgokat, amelyek rosszul estek nekem, de nem tudtam, hogy miért. Pl. ha Hermann belebeszél a szövegembe vagy hasonló. Ez a szerepfelosztás feltűnt nekem, és nemcsak nálunk vettem észre, hanem másoknál is. Közlebről megfigyeltem az emberek közötti kapcsolatokat, ami nemcsak a nőkre korlátozódott, hogy hogyan viszonyulnak egymáshoz, vagy a férfiak a nőkhöz, hanem a férfiak egymás közötti viselkedését is.

Nem is tudom, hogy mondjam, valami önazonosság-tudat támadt bennem. Viszonyulás a testemhez, a testiséghez és a szexualitáshoz, olyan komplexusok, mint a túlzott kövérség vagy a szeplők vagy a lábon és a karon levő szőrszálak és hasonló dolgok. Ezáltal más viszonyba kerültem a testemmel vagy egyáltalán a testiséggel. Vagy az emberekkel. Nem tudom, hogy ez direkt feminizmus-e.

Kokettálok a feminizmus fogalommal? Kokettálok azért, mert e fogalmat a férfiak teljesen bizonytalanná tették. És ha ők engem megkérdőjeleznek, ezt csinálom én is viszont. Bizonyos dolgokat tudatosan vetek be. Pl. Rudinál, akinek egész este telebeszéltem a fejét mindenfélével. Egész este olyasmiket szövegelt, vagy úgy viselkedett, ami nekem nem tetszett. És akkor ráveztettem, hogy így engem mint nőt, kikészítene. És akkor észrevettem, hogy ez elbizonytalanítja őt, mert ez egy olyan dolog, amit ő nem akar. Ő ugyan ezt nem akarja, de mégis része van benne. Ha atyáskodik, aztán hetekig nem látod, majd úgy jön hozzád, mintha a nagy védelmeződ lenne, akkor frászt kapok. Nem akarja ő ezt valami elméleti alapról kiindulva így csinálni, hiszen ő baloldali érzelmű, progresszív és emberbarát, amit én tudok, és persze a nők is emberek. Viszont őt a viselkedésem elbizonytalanítja.

Mit szól ehhez Hermann? Ez változó. Kezdetben nem zavarta, legalábbis nem mutatta. Nem tudom megítélni. Csúnyákat mond erről. Ezt észreveszed még ma is, ha nőkről beszél, oda tudnék vágni neki, ő is tudja. Ezért is csinálja. Az elmúlt évben sokat veszekedtünk. Voltak más kapcsolatai is, és ez nekem nem nagyon tetszett.

És azután volt Bulgáriában és ezt Beauvoir-tól olvasta. Ez három kis novella. Az egyikben egy olyan házasság válságáról szól a történet, ahol az asszony abba megy tönkre a végén,

hogy a férje egy fiatalabb nővel jön össze. És a férj ezt azzal indokolja a felesége előtt, hogy ő már unalmas a számára, nem tudja többé őt felcsigázni. Nincsenek racionális érvei, ez teljesen jól kijön a darabban. Nem is tudja megmondani, miért nem szereti már a feleségét, ez csak egyszerűen kiderül, egyszerűen csak így van. A férfi azt kívánja a nőtől, hogy támasszon vele szemben követeléseket. És a nőnek ez nem sikerül többé. Mivel a kapcsolatuk olyan szilárd volt, és most attól fél, hogy a kapcsolat tönkremegy, ezért fél követelményeket támasztani. A nő fél, hogy a férji erre úgy reagálna, na »viszlát«. És ezért megy tönkre az egész.

Sokat beszélgettünk aztán a szerepekhez kapcsolódó viselkedésekről, mit jelent a szerepekhez kapcsolódó viselkedés, hogyan oszlik ez meg egy kapcsolatban. Arról is, hogy abban az időben Hermann fenntartotta magának a jogot, hogy összejöjjön nőkkel, és élvezte, hogy kipróbálhatja magát. És arról is, hogy totál ideges lett, amikor én is ezt tettem. Akkoriban nem bíztam magamban, féltem, hogy rosszul sült el a dolog. Azt hiszem, Hermannnak most már differenciáltabb a hozzáállása ehhez. Manapság rendkívül elbizonytalanodik, ha azt mondom, kedvem van mással flörtölni. Akkor ezt mondja: keresel magadnak egy másikat. Tényleg azt hiszem, hogy fél ettől.

És hogy kipróbáltam-e magamat mással, igen, kipróbáltam, nem tettem volna meg soha a feminizmussal való foglalkozás nélkül. Tehát saját érdekem, hogy tudjam, mit tudok megcsinálni, és ehhez meglegyen az önbizalmam és ki is próbálhassam. Ez egy olyan dolog, amihez Hermann nem volt hozzászokva, és ez őt valószínűleg egy kissé elbizonytalanította, igazán, nem csak a szövegeiben.

Az, ami Németországban nőmozgalom címén történik, egy percig sem érdekel. Érdekes dolgok, ahol lehetőséget látok arra, hogy igényeket támaszthatok, akár egyik oldalon, akár a másik oldalon, nemcsak a nőmozgalommal kapcsolatban, hanem politikai igényeket is, szerintem Olaszországban történnek. Azok az interjúk, amelyeket Rosanda készített. Ezeket nagyon jó dolognak találok, azokat én is utána tudnám csinálni, amiket ő az interjúk alapján a feminizmushoz való viszonyként értékelt. Azt, hogy ott nők ezrei vettek részt a nőmozgalomban, és ő mint kommunista ezt soha nem tudta megérteni és mindig elítélt. Egy ilyen rádióműsor előtt interjúkat készített olyan témákban, mint politika, szolidaritás, forradalom, pártok. Elvileg politikai fogalmakról vitatkozott a feministaikkal. És az interjúk totálisan világosan megmutatták, hol vannak a különbségek. Olyan kérdéseket jár körbe, amiből kiviláglik, hogy nem is olyan nagyon különbözőek a mögöttes dolgok, az utópiák.

És ez nekem is nehézséget okozott. Itt Németországban, ha csináltam valamit, pl. részt vettem vitákban vagy tapasztalatokat szereztem akár feminista, akár baloldali irányban, úgy vettem észre, hogy itt két totálisan szétválasztott dologról van szó. És bennem is volt egy kettéosztottság. Egyrészt valódi okom volt, hogy együtt dolgozzam férfiakkal, másrészt azonban a férfiak kiküszöbölendő dolgok a feminizmusban. És ezt sohasem tudtam egy kalap alá venni. És nehézségeket okozott nekem az indoklás, ami felőlem akár a DKP (Deutsche Kommunistische Partei = Német Kommunista Párt) indoklása is lehet, amikor azt mondják, a nő felszabadítása a szocializmusban történik meg. Ezt valahogy sohasem hittem el egészen, nem volt számomra világos, miért lenne ez automatikus. Ezek olyan dolgok, amik ezer év alatt jöttek létre, valószínűleg ismét ezer évre van szükség ahhoz, hogy ismét eltűnjenek.”

UTÓLAGOS MEGJEGYZÉSEK

Sabinét néhány éve ismerem, már amit ismeretség alatt értünk. Tulajdonképpen a barátjával voltam jóban. Mindkettőt a dudenhofeni ifjúsági ház akcióból ismerem. Dudenhofen manapság egy városrész a közigazgatási reform révén létrejött városban, Rodgauban, amiről gyakran szó van a szövegben. Rodgau Offenbachtól délre fekszik a Rajna-Majna-vidéken. A néhány évvel ezelőtt még falusias jellegű vidékből azóta Frankfurthoz és Offenbachhoz hasonló város lett.

Beszélgetéseink idején két téma foglalkoztatta Sabinét, a fotózás és egy terv, mely szerint barátaival közösen renoválnak egy házat és odaköltöznek. Mindkettő alig fordul elő a beszélgetésekben.

A fotózás a hobbija. Szeretné, hogy ez legyen a foglalkozása. „A médiákkal való foglalatosságot gyakran képzeltem el szakmai perspektívaként.” Az ifjúsági házban sokat foglalkozott szitanyomatokkal. Magás célokra 17 évesen kezdett fotózni. „Nem tudom, mikor gondoltam először a fotózásra. Volt egy-két dolog, ami nagyon megragadott engem, pl. az emberekről készült fotót valóságosnak hiszik. És ez nem így van.” Darmstadtban nehézségei voltak a főiskolai tanulmányokkal. Ott csak a reklámfotográfának van tanszéke. Sabine szakmai elképzelései inkább a magazinfotózás felé hajlottak. „Darmstadtban a technikai képzést szerettem volna elsajátítani, és a tartalmi ismereteket már valahol máshol. De ez nem jött össze. Darmstadtban nem hoztam össze semmit. Nem tudok összhangba jönni a formai követelményekkel. Totálisan kétségbe vonom ezeknek a fontosságát.” Ha Darmstadtban nem állítják fel az évek óta meghirdetett újságíró tanszéket, tervezi, hogy akár iskolát is változtat. A Frankfurter Szakfőiskolán a szociálismunkás-képzés keretében lehet kommunikációt és esztétikát tanulni.

Ehhez az interjúhoz képeket kerestünk róla. Alig találtunk valamit. Szinte minden kép, amit bevettünk a szövegbe, akkor készült. Amikor ez szóba került, azt mondta, hogy szinte minden képet elajándékozott. „Nagymamámnak egy csomó képe van tőlem, ő gyűjtögeti őket.”

Sabine bizonytalan abban, hogy mi lesz a fotózással. „Azért nem beszéltem erről sokat, mert már régóta nem vagyok ebben olyan biztos, mint egy évvel ezelőtt.” Vannak-e művészi ambíciói? „A művészet szempontjából nem sok bizalmam van magam iránt. Nem hiszem, hogy valami újat tudnék létrehozni. Művészi értelemben nem tartom kreatívnak magamat.”

Egy másik terve viszont már kezd körvonalazódni. Barátaikkal közösen Sabine és Hermann Rodgauban egy régi parasztházat szeretnének felújítani és ott lakni. A ház Hermann nagymamájáé, aki finanszírozza is a felújítást. Beszélgetéseink befejezésekor kezdődött a tető újrafedése. Az átépítés kb. egy évig fog tartani. Sabine úgy gondolja, hogy ez a közös munkában eltöltött idő elég lesz arra, hogy a résztvevők kellőképpen megismerjék egymást annak érdekében, hogy a későbbi együttélés jó alapokról induljon.

Szinte teljesen hiányzik egy téma a beszélgetéseinkből: a dudenhofeni ifjúsági ház akciója. Az akció magját a fiatalok egy csoportja alkotja, akik már régóta ismerik egymást és szinte mindegyikjük Dudenhofen hasonló részében lakik. A csoportra vonatkozó néhány töredék olvasható a szövegben. De a helyszínek és a személyek egész sora, melyeknek jelentős szerepe volt a programokban és a vitákban, csak érintőlegesen merülnek fel. Úgy gondolom, hogy a mozgalom felfutásában, majd hanyatlásában részt vevők egyike sem dolgozta még fel azt a hatást, amit az akkori cselekedeteink ránk gyakoroltak. Ha erről beszélgetünk, akkor leginkább anekdotákat mesélünk egymásnak ebből az időből, de senkinek sincs a történetekhez távolságtartó, tisztázott viszonya. Az ifjúsági ház körüli vitában és az öngazgatási kísérlet későbbi valóságában annyi reménység investálódott, amelyek még most is élnek bennünk. Kritikus hozzáállás ezt a képet rossz megvilágításba hozná. Egyik beszélgetésünkben egyébként felmerült az az elképzelés, hogy azokkal a módszerekkel, melyekkel most Sabine életútját írjuk meg, az ifjúsági ház akciójának történetét a résztvevők történeteként vetnénk papírra.

Férfiként egy nővel készítettem interjút. Nem tudom visszamenőleg megítélni, hogy a nemi különbség játszott-e szerepet beszélgetéseinknél. Nem emlékszem egyetlen szituációra sem beszélgetéseink során, ahol ez negatív szerepet játszott volna. Éppen ellenkezőleg. A beszélgetések egy részét éppen egy közelség hatotta át, amit nem vártam. Csak sejtem, hogy kérdezői szerepem nem tűnt fenyegetőnek. Egyszerűen kíváncsi voltam az interjúkészítés közben. Kíváncsi egy életre. Kíváncsi arra, hogyan írja le Sabine azokat a szituációkat és azokat az embereket, melyeket én is ismerek. Nem akartam semmi mást, mint leírni egy életet. Talán ez a nyílt, nem várt kíváncsiság hozta létre a közelséget, ami érezhető Sabine elbeszéléseiből.

Ezek a beszélgetések számomra időnként saját problémáim, saját múltam és saját jövőm egy részébe való elmélyedést is jelentettek. Azt hiszem, most már figyelmesebb lettem.

Fordította: Klement Ildikó